

СТРІЛЕЦЬ РОКСОЛАНА ВАСИЛІВНА

Допускається до захисту:
В.о. завідувача кафедри
теорії і практики перекладу
к.пед.н. Бойван О.С.

_____ (підпис)
« _____ » _____ 2022 р.

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБА
У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ**

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітня програма Англійська та друга іноземна мови та літератури
(переклад включно)

Магістерська робота

Науковий керівник:
Космеда Т.А.
д.філол.н., професор, професор
кафедри романо-германської філології
та зарубіжної літератури

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТ5/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2022

АНОТАЦІЯ

Стрілець Р.В. Вербалізація концептів *ЗДОРОВ'Я* і *ХВОРОБА* у французькій та англійській лінгвокультурах. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.041 *Германські мови та літератури (переклад включно)*, перша – англійська. Освітня програма *Англійська та друга іноземна мови та літератури (переклад включно)*. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. – 87 с.

Магістерську роботу присвячено зіставному вивченню *ЗДОРОВ'Я* і *ХВОРОБА* в англійській та французькій лінгвокультурах.

Матеріалом дослідження слугували фразеологічні одиниці, що репрезентують концепти *ЗДОРОВ'Я* і *ХВОРОБА*, відібрані методом суцільної вибірки з одно-та двомовних фразеологічних словників англійської та французької мов.

У сучасній лінгвістиці виявляється особлива значущість проблеми співвідношення мови і мислення, яка вирішується в статусі когнітивного концептологічного напрямку, який передбачає виявлення основних закономірностей утворення абстрактних концептів, що мають репрезентацію у семантичних просторах різних мов.

Аналіз науково-теоретичної літератури демонструє, що концепти *ЗДОРОВ'Я* і *ХВОРОБА* є мало дослідженими у вітчизняному і зарубіжному мовознавствах, особливо щодо їх актуалізації на рівні дискурсу. Концепти *ЗДОРОВ'Я* і *ХВОРОБА* є одними з базових антропоцентричних концептів, які характеризуються акцентуванням аспектів життєвої цінності.

Ключові слова: вербалізація, семантична структура, концепт, семантика, лінгвокультура.

SUMMARY

Strilets R.V. Verbalization of the concepts of *HEALTH* and *ILLNESS* in English and French Linguocultures. Speciality 035 Philology. *Spesialisation 035.041 Germanic Languages and Literatures (including translation), first – English.* Educational Programme *English and second foreign Languages and Literatures (including translation).* Vasyl' Stus Donetsk National University, 2022. – 87 p.

The Master's research paper is devoted to the comparative study of the concepts of *HEALTH* and *ILLNESS* in English and French Linguocultures.

The research material is phraseological units representing concepts of *HEALTH* and *ILLNESS*, extracted by the continuous sampling method from mono- and bilingual phraseological dictionaries of English and French.

In modern linguistics, the special significance of the problem of the relationship between language and thinking is revealed, which is solved in the status of a cognitive conceptual direction, which involves the identification of the basic laws of the formation of abstract concepts that have representation in the semantic spaces of different languages.

Analysis of the scientific and theoretical literature demonstrates that the concepts of *HEALTH* and *DISEASE* are little researched in domestic and foreign linguistics, especially regarding their actualization at the level of discourse. The concepts of *HEALTH* and *DISEASE* are among the basic anthropocentric concepts that are characterized by an emphasis on aspects of life value.

Keywords: verbalization, semantic structure, concept, semantics, linguoculture.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ РАКУРС.....	8
1.1 Концепт як основна одиниця лінгвокультурології.....	8
1.2.Класифікація та структура концептів.....	17
1.3 Методика дослідження лінгвокультурних концептів.....	25
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТИ <i>ЗДОРОВ'Я</i> І <i>ХВОРОБА</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ.....	34
2.1 Номінативне поле концептів <i>ЗДОРОВ'Я</i> і <i>ХВОРОБА</i> в англійській мові.....	34
2.2 Репрезентація концептів <i>ЗДОРОВ'Я</i> і <i>ХВОРОБА</i> на фразеологічному рівні.....	47
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТИ <i>ЗДОРОВ'Я</i> І <i>ХВОРОБА</i> У ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ.....	59
3.1 Номінативне поле концептів <i>ЗДОРОВ'Я</i> і <i>ХВОРОБА</i> у французькій мові.....	59
3.2 Репрезентація концептів <i>ЗДОРОВ'Я</i> і <i>ХВОРОБА</i> на фразеологічному рівні	67
3.3 Зіставний аналіз репрезентації концептів <i>ЗДОРОВ'Я</i> і <i>ХВОРОБА</i> в англійській та французькій мовах	71
Висновки до розділу 3.....	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80

ВСТУП

Актуальність роботи. Хвороба та здоров'я – є одними із найпоширеніших концептів, які були об'єктом дослідження у різних сферах, а саме – лінгвістичних та культурологічних, таких як: семіотика, когнітологія, лексикологія, термінознавство, культурологія, релігієзнавство, лексична семантика). На відміну від вищезазначених напрямів, обраний етнолінгвістичний підхід звертає увагу насамперед на відображення етнічної своєрідності у мові. Це зумовлює необхідність розгляду обраних концептів з врахуванням ономасіологічного та семасіологічного підходів до вивчення мовних знаків.

Аналіз літературних та наукових джерел. Варто відзначити багатьох лінгвістів, в тому числі і зарубіжних, які зробили значний внесок у дослідження етнокультурної специфіки бачення світу, яка відображається в мовній свідомості та комунікативній поведінці різних мовних соціумів, зокрема, А. Вежлицька, І.О. Голубовська, В.В. Жайворонок, М.П. Кочерган, В.М. Манакін, М.П. Фабіан.

Питанням концептології, яка спирається на твердження, що основною одиницею лінгвокультури є культурний концепт займалися Н.Д. Арутюнова, С.Г. Ворчков, О.В. Городецька, О.М. Кагановська, В.І. Карасік, О.С. Кубрякова, Д.С. Ліхачов, В.А. Маслова, З.Д. Попова.

Проблеми фізіолого-психологічного стану сучасної людини займають у її житті значне місце; концепти здоров'я та хвороби через їхню все зростаючу медико- та соціокультурну релевантність знаходять активне відображення у нашій мовній свідомості та комунікативній поведінці, при цьому, однак, їхня лінгвокультурна специфіка залишається маловивченою.

В англійській та французьких мовних картин світу притаманні як загальні, так і специфічні властивості; їхнього системного порівняльного опису щодо концептів «здоров'я» та «хвороба», наскільки нам відомо, проведено ще не було.

Мета дослідження полягає у порівняльній характеристиці концептів «здоров'я» та «хвороба» в англійській та французькій лінгвокультурах. З поставленої мети випливають такі **завдання**:

1) охарактеризувати поняття та класифікацію концепту як основної одиниці лінгвокультурології;

2) здійснити аналіз методики дослідження лінгвокультурних концептів;

3) визначити й описати номінативне поле концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА в англійській і французькій мовах

4) дослідити репрезентацію концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА на фразеологічному рівні;

5) здійснити зіставний аналіз репрезентації концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА в англійській та французькій мовах.

У роботі були використані такі **методи**: загальнонаукові – гіпотетико-індуктивний, дедуктивний, інтроспективний; дефіційний аналіз, сполучувальний аналіз, етимологічний аналіз, контекстуальний аналіз.

Об'єкт дослідження – концепти ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА в англійській та французькій лінгвокультурах.

Предмет дослідження роботи – особливості вербалізації концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА в англійській та французькій лінгвокультурах.

Матеріалом для дослідження слугували дані суцільної вибірки з фразеологічних пареміологічних словників англійської та французької мов. До аналізу залучалися також дані зарубіжних та англійських асоціативних словників.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що встановлені загальні та специфічні характеристики концептів «здоров'я» та «хвороба» у мовній свідомості та комунікативній поведінці англійців та французів стосовно лексичних, метафоричних та фразеологічних засобів їх лінгвістичної об'єктивації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено у доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Наука, освіта. Технології і суспільство: тенденції, виклики і перспективи» (ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 12 листопада, 2022 р.).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладено у 1 матеріалах доповідей на Міжнародній науково-практичній конференції «Наука, освіта. Технології і суспільство: тенденції, виклики і перспективи».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (з висновками до них), висновків, списку використаної літератури (86 наукових джерел українською, англійською та французькою мовами). Загальний обсяг роботи складає 87 сторінок. Основний текст дослідження викладено на 74 сторінках.

У *Вступі* визначається актуальність роботи, її мета і завдання, об'єкт і предмет, методи та матеріал дослідження, новизна, практичне значення, апробація та структура.

У *першому розділі* «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ РАКУРС» розглянуто концепт як основну одиницю лінгвокультурології, класифікацію концептів, досліджено методику вивчення лінгвокультурних концептів.

У *другому розділі* «КОНЦЕПТИ ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБА В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ» описано номінативне поле концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА в англійській мові і досліджено репрезентацію концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА на фразеологічному рівні.

У *третьому розділі* «КОНЦЕПТИ ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБА У ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ» описано номінативне поле концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА у французькій мові і досліджено репрезентацію концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА на фразеологічному рівні.

У *Висновках* підбито підсумки проведеного аналізу.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ РАКУРС

1.1 Концепт як основна одиниця лінгвокультурології

Термін «концепт», який є широковживаним в сучасній лінгвістиці був запозичений нею із термінологічного апарату математичної логіки.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях поняття «концепт» є одним із найпопулярніших понять. Проте під час її дослідження виникли певні труднощі через відсутність чіткого пояснення. Складність опису понять зумовлена певними факторами. Найважливішими вважалися наступні: різні тлумачення слова «концепт», його асоціація з термінами «концепт», «уява», «сенс» тощо; сам термін є об'єктом дослідження різних наукових дисциплін. Термін «концепт» використовується не тільки лінгвістикою, а й філософією, логікою, математикою, психологією та іншими науками, в яких він приймає своє тлумачення [17, с.235].

Концептуальна парадигма у вітчизняному мовознавстві бере свій початок у С. А. Аскольдова ще в 20-х роках минулого століття в статті «Концепт і слово», в якій автор звертає увагу на поняття, яке чудово висвічується в розумі людини майже неловимим та незрозумілим і одночасно, реалізується у чітких висновках. С. А. Аскольдов вказував, що такою «величиною» і є концепт [3, с.45]. В українській мові слово концепт є транслітерацією латинського *conceptus*, що буквально означає «поняття». Ю.С.Степанов також підкреслював, що внутрішня форма двох слів «поняття» і «концепт» однакова. Етимологічно «поняття» походить від дієслова «поять», що означає «захоплювати, володіти, одружуватися з жінкою», тобто те, що розуміється, пізнається, що узагальнюється і витримується [3, с.47].

М.М. Болидrev зауважує, що поняття відображає «найзагальніші та найсуттєвіші ознаки предмета або явища», в той час як концепт може

відображати одну або кілька будь-яких, необов'язково суттєвих ознак об'єкта» [5, с.179].

Таким чином поняття – це «логічно осмислений концепт», який виникає на підставі виділення та осмислення істотних характеристик предметів та явищ, в результаті поступового відкидання від них другорядних та індивідуальних ознак».

Одним із перших до дослідження концептів звернувся С. Аскольдов (виокремив основні функції концептів). Дослідник називає концепт розумовим утворенням, що в процесі реалізації думки заміщає безліч предметів того самого роду та дій. Д. Лихачов, спираючись на міркування С. Аскольдова, запропонував концепт як алгебраїчний вираз значення, яке використовують носії мови в усному та письмовому спілкуванні. Таким чином, у руслі досліджень С. Аскольдова та Д. Лихачова можемо вважати концепт умістилищем значного обсягу інформації у пам'яті та свідомості людини [35, с.145].

Поняттю концепту поки що важко дати однозначне визначення у мовознавстві. Одні вчені під концептом розуміють підстановки значень, сховані в тексті «заступники» предметів, що певним чином покращують спілкування і, власне, пов'язані з людиною та її національним, культурним та життєвим досвідом [2, с. 4]. Інші вважають, що концепт – це все те, що ми знаємо про об'єкт [44, с. 97].

Концепт як основна одиниця як концептології, так і лінгвокультури характеризується неоднозначністю і суперечливістю у своєму трактуванні. Слово «концепція» походить від латинського «conceptus», що перекладається як «думка, ідея, поняття», і спочатку використовувалося як логіко-філософський термін. На думку В. Колесова, концепти слід розуміти не як conceptus у прямому сенсі, а як conceptum, що в перекладі означає «зародок», «насіння», з якого в процесі спілкування виникають різноманітні ідеї та змістовні форми [7, с. 93].

Концепт є своєрідністю, яка надає забарвлення кожному твору, надаючи йому повноти, яскравості та колоритності. За участю обмеженого набору семантичних універсальних елементів можна виявити все розмаїття народжених

людиною ідей – концептів, що знаходять втілення в лексичних одиницях, ціннісних орієнтаціях, специфічних для тієї чи іншої культури [21, с. 56].

Ідеї концептології як актуальної галузі знань, що ґрунтуються на спільних теоретико-методологічних засадах і принципах, проєктують на різні гуманітарні сфери, реалізують у царині зіткнення наукових підходів і методик дослідження. На думку І. М. Кочана, поняття являють собою одиниці мови, з одного боку, і одиниці мозкової пам'яті та мови, з іншого. Лінгвісти вважають, що концепт – це одночасно слово і його значення, концепт, значення, його зовнішня і внутрішня форма, концепт, когнітивна структура, охоплена мовними символами [35, с.75].

А. Вежбицька стверджує, що концепт — це об'єкт «ідеального» світу, який має ім'я та відображає якесь культурно обумовлене уявлення людини про «реальність» світу, дане нам для мислення не безпосередньо, а через мову [4, с. 23]. Науковці розрізняють фундаментальні аспекти таких понять, як знання, культура і психологія, а також оцінювання, які лежать в основі дефініційної моделі.

На думку Ю. Степанова, концепт – основний осередок культури у ментальному світі людини; «жмуток» уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань [39, с. 43]. У ньому можна прослідкувати такі визначальні риси: вихідна форма (власне внутрішня флексія самої назви), концентрована представлена історія асоціації, оцінки тощо.

Р. М. Фрумкіна дає визначення концепту як «ментальної сутності» із позицій психолінгвістики: «Але якщо концепт – об'єкт ідеальний, тобто існуючий у нашій психіці, то слід замислитися над тим, як співвідносяться між собою ментальні утворення, що відповідають одному концепту, у психіці різних людей» [43, с.149].

Природно думати, що за однією назвою (словом) у психології різних людей можуть стояти різні сучасні психологічні утворення. Таким чином, різні мови не тільки «концептуалізують» (тобто відображають) реальність по-різному, але також різні концепції можуть стояти за тим самим словом у мові в сприйнятті різних людей. [13, с. 27–28].

Отже, концепти є провідниками різного роду інформації. Поняття — це ті ідеалізовані, абстрактні одиниці, якими людина оперує в процесі мислення. Вони відображають у певній одиничній формі зміст набутих людиною знань, життєвий досвід і результати пізнання навколишнього світу. Людина мислить категоріями понять, які проходять через призму філософії, раси, міфології, релігії, національної культури, психології та інших нелінгвістичних факторів, які відображають складність понять. Поняття є своєрідним посередником між словами і дійсністю. Загалом поняття «концепт» можна звести до декількох показників [10, с.235]:

- концепт - це те, що нерозривно поєднує усвідомлюваний елемент мовного знака;
- це те, що може об'єднувати людей на різних рівнях щодо ставлення до дійсності та способів спілкування з нею;
- концепт є чимось віртуальним і реальним водночас [26, с. 367].

Загалом виокремлюють три типи концептів: текстові, художні, культурні. Текстовий концепт розглядають як «мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке характерне багатосмисловою напруженістю і надкатегорійністю і на текстовому рівні імплікує сукупність певних ознак метаобразів художнього твору з метою їхньої подальшої імплікації» [40, с. 418].

Художній задум відображає особливості особистого світогляду автора, водночас активізує художній задум, створений змістом слів. Термін означає результат складного процесу авторської інтерпретації дійсності і був запропонований С. Аскольдом для позначення основної одиниці індивідуальної авторської свідомості [2, с. 276].

Концепція мистецтва - це комплекс понять, ідей, почуттів, емоцій, а іноді навіть волевиявлення, що виробляється на основі художніх асоціацій. Чим багатший і чуттєвіший досвід поета, тим глибші й ширші його концепції [27, С. 35]. Аналіз цих концептів дозволяє, з одного боку, пояснити специфіку функціонування мовних засобів у художніх текстах, простежити конкретні

обставини відображення світу окремими авторами, притаманні морально-естетичні цінності [32, с. 61].

Культурний концепт — це «ключове слово культури» та детермінована культурою психологічна форма, яка безпосередньо впливає на цінності, ідеали та установки нації, повною мірою відображає особливості характеру та світогляду нації.

Вихідним пунктом концептуального аналізу є визначення його внутрішньої форми, тобто встановлення внутрішньої форми слова, що називає концепт. В. М. Русанівський, спираючись на ідеї О. О. Потебного, визначав роль внутрішніх форм не лише у словотворі, а й у забезпеченні взаємозалежності між формою і змістом, у «З'ясуванні механізму вираження думок словом», у уточнювальне при головному атрибутивному слові – «здатність представляти предмет, виділений ідеєю та його атрибутами» [38, с. 14].

Внутрішня форма слова є усвідомленням людиною зв'язку між осмисленням і осмислюваним [11, с. 17]. Отже, з'ясування такої форми щодо концепту з його складним поліфонічним смислом, стає одним із основних шляхів проникнення в його «свята святих».

Учені виокремлюють два підходи до трактування поняття «концепт»: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний. Представники першого напрямку визначають концепт як глобальну мисленнєву одиницю, ідеальну сутність, сформовану у свідомості людини; представники ж другого напрямку розглядають концепт як явище культурне, результат зіткнення семантики слова із власним або народним досвідом [14, с. 47–48].

Можемо також говорити про дослідження концепту із власне лінгвістичного боку. Такий аналіз дає змогу точніше визначити місце мовознавчої науки в загальнокультурних пошуках і завдяки йому розкрити перспективи для простеження співвідношення концепту з такими об'єктами лінгвістичного аналізу, як образ, символ, синонім тощо.

Велике зацікавлення викликає дослідження концепту і у психологічній площині, тому не можемо не згадати про психолінгвістичний підхід до визначення та аналізу концептів.

Отже, концепти, справді, є важливими одиницями концептосфери і мови загалом. Їхня властивість розкривати певний образ у рамках не лише наявності якогось окремого значення певного об'єкта дає можливість поринути у внутрішню сферу самого об'єкта, створивши спеціальний контекст для його розуміння. Щоб зрозуміти або пояснити концепт, варто шукати не якусь конкретну або абстрактну сутність, що визначена цим концептом, а звернутися до вживання слова (валентних та функційних характеристик). Концепт – це наче згусток культури у свідомості людини, тобто те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини, а з іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого пересічна людина входить у культуру, а в окремих випадках впливає на неї.

Близько до лінгвокультурного трактування концепту викладається сутність цього поняття як культурної категорії. Так, У. Маслова вважає, що культурні концепти – це імена абстрактних понять, тому культурна інформація тут прикріплюється до сигніфікату, тобто. поняттєвому ядру [15, с. 48].

Особливий зв'язок концепту та культури підкреслював Ю. Степанов. Вчений вважає, що концепт – це потік культури у свідомості людини; те, як культура входить у ментальний світ людини. Крім того, концепт – це те, за допомогою чого людина, рядова,

Звичайна людина, не «творець культурних цінностей» – сам входить у культуру, а деяких випадках і впливає на неї [25, с. 40].

В. Карасик, характеризуючи концепти як культурні первинні освіти, що виражають об'єктивний зміст слів і мають сенс, стверджує, що вони транслюються у різні сфери буття людини, зокрема у сфері понятійного, образного та діяльнісного освоєння світу [36, с. 100].

Ключове поняття культури — детермінована нею базова одиниця картини світу, що має екзистенційне значення як для окремої мовної особистості, так і для мовно-культурної спільноти загалом. Основні поняття культури включають

абстрактні назви, такі як совість, доля, воля, частка, злочин, закон, свобода, інтелектуали та батьківщина [36, с. 51]

З'ясувавши, яку вагу провідні лінгвісти надають поняттю «концепти», розглянемо деякі особливості формування та функціонування цього явища в мові, назвавши спочатку інваріантні ознаки концептів [7, с.85]:

Це найменша одиниця людського досвіду, виражена в ідеальній формі за допомогою слів і має структуру поля;

- це основні блоки обробки, зберігання та передачі знань;
- концепт має рухомі межі та специфічні функції;
- концепт соціальний, його асоціативне поле визначає його прагматику;
- концепти є основним центром культури [7, с. 87].

Концепт проходить довгий шлях становлення, народжуючись з урахуванням слова повному обсязі його змісту, включаючи конотацію і конкретно-чуттєві асоціації. Він поступово насичується інтелектуальним змістом та соціально-культурним досвідом, акумулює в собі найрізноманітніші асоціації, думки, тексти, вбирає численні індивідуальні і групові враження про дане явище [4, с. 161-162].

Важливо розуміти, що концепт не статичний. Так, В. Маслова підкреслює, що концепт – це живе знання, тобто динамічна функціональна освіта, продукт переробки вербального та невербального досвіду, він мінливий, плинний, під час невловимий [8,с. 84]. Структура концепту включає все, що робить його культурним фактом: оригінальну форму (етимологію); історичну конденсацію до основних ознак змісту; сучасні асоціації; оцінку тощо [35, с. 141].

Зміст концепту складається зі змісту безлічі слів, контекстів та текстів, у яких відкладається загальне розуміння деякого факту свідомості, коментується цей факт, будується поведінка на основі певного розуміння цього факту [35, с. 162].

На думку Ю. Степанова, концепт має три «шари»: [37, с.239]

- основна, актуальна ознака;

- додаткові, або кілька додаткових, «пасивних» ознак, які вже не є актуальними, «історичними»;
- внутрішня форма, зазвичай зовсім не усвідомлювана, зображена у зовнішній, словесній формі [5, с. 44].

У лінгвокультурології дослідженням концептів займалися такі вчені, як Н. Д. Арутюнова, З. Х. Біжева, А. Вежбицька, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, В. А. Маслова, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов, В. Н. Телія, Г. В. Токарев, Р. М. Фрумкіна та інші. В. І. Карасик та Г. Г. Слишкін виділяють такі основні властивості концептів [9, с.53]:

1. Комплексність (вивчається у зв'язку зі свідомістю, мовою та культурою).
2. Ментальність (знаходиться у свідомості людини).
3. Аксіологічність (концепт з'являється лише за наявності ціннісного відношення до того чи іншого явища).
4. Умовність та розмитість.
5. Мінливість.
6. Обмеженість свідомістю.
7. Багатокомпонентність (автори виділяють три компоненти концептів: ціннісний, фактуальний та образний).
8. Методологічна відкритість та полікласифікованість [9, с.57].

Таким чином, концепт – складне явище, яке існує у свідомості людини і є мовним виразом, «заміщенням» будь-якого значення. Крім того, необхідно розглянути питання про те, як співвідноситься концепт із поняттям картини світу.

У «Новому словнику лінгвістичних термінів» концепт презентується як національно-маркований образ культури, що має мовний вираз у вигляді слова, словосполучення, речення та передає певний лінгвокультурологічний зміст, що є суттєвим для розуміння національних особливостей носіїв мови. Концепт формує мовну картину світу цього народу [29, с. 113].

Але при однаковій сукупності загальних понять у кожного народу між цими поняттями існують особливі, властиві тільки йому поняття, які складають основу національного світогляду та світооцінки [34, с. 83]. Потрібно також

розуміти, що концептосфера кожної окремої людини індивідуальна і залежить від безлічі причин: від рівня її освіченості, вихованості, інтелігентності, від середовища, в якому вона росла.

Антропологічна спрямованість сучасної когнітивної лінгвістики запровадила категорію концепту на міждисциплінарний рівень, який досліджується у двох ключових напрямках:

- лінгвокогнітивному;
- лінгвокультурологічному.

Представники першого напрямку – А. Бабушкін, Є. Кубрякова, В. Дем'янков – під концептом розуміють глобальну мислительну одиницю із образною структурою: «мислення є оперування концептами як глобальними одиницями структурованого знання» [4, с.211]. Зазначимо також теза у тому, що «ніякий концепт не виявляється у мові повністю», оскільки:

- концепт – це результат індивідуального пізнання, а індивідуальне потребує комплексу засобів для свого повного вираження;
- концепт не має жорсткої структури, і тому його неможливо виразити повністю;
- неможливо зафіксувати всі репрезентації концепту.

Слідом за Є. Кубряковою та М. Алефіренко ми вважаємо, що не всі концепти можуть бути вербалізовані через складність даної ментальної структури, а також рівня володіння людиною мовою, її віку та обсягу знань [17]. Концепти є «квантами» структурованого знання, які формуються у свідомості індивіда за допомогою:

- чуттєвого досвіду – сприйняття дійсності органами чуття;
- предметної діяльності;
- розумових операцій, під час яких у свідомості людини виникають нові концепти на основі вже існуючих;
- самостійного пізнання

Підсумовуючи, відзначимо, що концепт – це базове поняття лінгвокультурології, своєрідна ментальна одиниця, за допомогою якої

вивчається культурна спадщина у свідомості народу. Дослідження концептів певної етнічної групи дає можливість зрозуміти та усвідомити особливості її культури та менталітету. Проведення подібних досліджень саме в рамках лінгвокультурології, на наш погляд, дасть найцікавіші та найвагоміші результати.

1.2.Класифікація та структура концептів

У сучасній лінгвокультурології можна виділити декілька семантичних класифікацій концептів, автором однієї з найповніших є В. Маслова. Вчений вважає, що це концепти можна розділити на [35, с.135]:

- 1) ставлення до світу (час, батьківщина);
- 2) стихії і природа (вода, вогонь);
- 3) ставлення до людини (геній, мандрівник);
- 4) моральні концепти;
- 5) соціальні поняття та відносини (дружба, війна);
- 6) емоційні концепти (щастя, радість);
- 7) світ артефактів (будинок, свічка),;
- 8) концептосфера наукового знання (філософія, математика), 9) концептосфера мистецтва (музика, танець) [35, с. 136].

У контексті нашої роботи важливо відзначити, що сьогодні існує кілька типологій концептів у лінгвокультурології:

- за ознакою їхньої стандартизованості (індивідуальні, групові, загальнонаціональні);
- за змістом (подання, схеми, фрейми);
- за мовним виразом (лексеми, фразеосполучення, вільні поєднання, синтаксичні конструкції, тексти).

Різні дослідники також виділяють різні компоненти, що входять до складу концепту. Зокрема, В. І. Карасік розглядає концепт як «багатомірна лінгвістична освіта, в якій виділяються ціннісна, образна та понятійна сторони» [10, с. 91]. Під ціннісною стороною мається на увазі актуальність явища для людини та

суспільства. Образна сторона включає характеристики предмета чи явища, сприймані людськими органами почуттів і які у пам'яті. Зрештою, поняттєвий компонент концепту – це його втілення у мові: позначення, опис, визначення [10, с. 107].

Ю. С. Степанов виділяє три шари концепту: основна ознака, додаткова ознака та внутрішню форму [37, с. 44]. Перший шар - це значення, яке є найбільш актуальним для носіїв даної мови і використовується під час комунікації. Другий шар включає ті ознаки концепту, які є актуальними лише для деяких соціальних груп. Нарешті, третій прошарок концепту існує лише опосередковано, у вигляді слова.

Сучасні лінгвісти розглядають концепт у вигляді кола, що складається з ядра та периферії [26, с.110]. Ядро, або базовий шар, є основною асоціацією, що виникає у свідомості носія мови у зв'язку з цим концептом. Ядро концепту є експериментальним шляхом.

Периферія концепту, або інтерпретаційне поле, включає різні репрезентації концепту в мові: його визначення, тлумачення, паремії, фразеологізми і т. д. В інтерпретаційному полі часто спостерігаються протиріччя (напр., прислів'я, що характеризують концепт «Праця»: «Без праці не витягнеш і рибку з ставка» і «Від роботи коні дихнуть»), що говорить про непостійність сприйняття концептів на їх периферії.

У цьому дослідженні ми виходитимемо з інтерпретації сучасних лінгвістів. Такий вибір обумовлений тим, що класифікації В. І. Карасика та Ю. С. Степанова можуть бути застосовані не до всіх концептів: зокрема, у першій класифікації складно розмежувати «ціннісну» та «образну» сторони концепту, а в останній не завжди можна виділити «додаткову ознаку». Тому концепт розглядатиметься нами як утворення, що складається з ядра, приядерної структури та периферії. Далі необхідно розглянути, які методи застосовуються для дослідження.

Представники першого напрямку – А. Бабушкін, Є. Кубрякова, В. Дем'янков – під концептом розуміють глобальну мислительну одиницю із образною структурою: «мислення є оперування концептами як глобальними одиницями

структурованого знання» [4, с. 211]. Зазначимо також тезу у тому, що «ніякий концепт не виявляється у мові повністю», оскільки:

- концепт – це результат індивідуального пізнання, а індивідуальне потребує комплексу засобів для свого повного вираження;
- концепт не має жорсткої структури, і тому його неможливо виразити повністю;
- неможливо зафіксувати всі репрезентації концепту.

Слідом за Є. Кубряковою та М. Алефіренко ми вважаємо, що не всі концепти можуть бути вербалізовані через складність даної ментальної структури, а також рівня володіння людиною мовою, її віку та обсягу знань [1, с.79]. Концепти є «квантами» структурованого знання, які формуються у свідомості індивіда за допомогою:

- чуттєвого досвіду – сприйняття дійсності органами чуття;
- предметної діяльності;
- розумових операцій, під час яких у свідомості людини виникають нові концепти на основі вже існуючих;
- самостійного пізнання

У широкому значенні структуру концепту описують за допомогою польового підходу, виділяючи ядро та периферію. Ядро кодується одиницями універсального предметного коду, у яких відображено чуттєвий образ. Периферію складають конотації та асоціативні ознаки.

У лінгвістиці термін «концепт» вперше було використано З. Аскольдовим-Олексієвим – в статті «Концепт та слово». У ній вчений вказав на замісну функцію концепту: «концепт є уявним утворенням, яке заміняє нам у процесі думки безліч предметів» [2, с. 4].

Концепт являє собою ментальні структури, що складаються з того обсягу знань і досвіду, якими володіє людина і оперує в ході розумової діяльності: виділимо репрезентуючу та фіксуючу функції концепту, що дозволяють за допомогою «квантів» знання зберігати та експлікувати результати всієї людської діяльності.

Зводячи всю пізнавальну діяльність людини до уміння, що розвивається, у вмінні орієнтуватися у світі, В. Маслова пов'язує виникнення ментальних структур із забезпеченням процесу ототожнення та розрізнення об'єктів навколишньої дійсності: виводимо ще одну функцію, властиву концепту, – диференціюючу [35, с.147]. До кінця ХХ ст. лінгвісти дійшли висновку про те, що носій мови – носій певних концептуальних систем, у які зводяться до купи ключові знання про світ: концепт виконує функцію мінімалізації [13, с.35]. Він зводить воєдино і передає від покоління до покоління все безліч знань та уявлень про об'єкти буття, властивих певному народу та складових його культурний код.

А. Жолковський та І. Мельчук стверджують, що «концепти зводять різноманітність спостережуваних та уявних явищ до чогось єдиного, підбиваючи їх під одну рубрику». В. Карасик, проводячи дослідження концепту «аристократизм» виявив, що ставлення до нього в англomовній лінгвокультурі, залежно від належності до середнього чи вищого класу [23, с. 41].

Виділимо підсумкову та оцінну функції концепту, що дозволяють, з одного боку, зводити всю безліч уявлень до єдиного знаменника, з другого – виявляти оціночні аспекти досліджуваної ментальної структури.

У рамках когнітивного підходу виділимо типологію концептів за двома ознаками: приналежності концепту та змістовної сторони концепту.

У першому випадку В. Іващенко ділить концепти на індивідуальні, групові (вікові, соціальні) та загальнонаціональні. Другий підхід проілюструємо на прикладі типології, запропонованої А. Бабушкіним. Залежно від структур уявлення знань лінгвіст виділяє наступні типи концептів: розумова картинка, схема, гіпонімія, кадр, сценарій, інсайти та калейдоскопічні концепти [7, с. 22]. Так, під розумовими картинками А. Бабушкін має на увазі когнітивні структури типу об'ємних, просторових схем, які менш розроблені у деталях і представляють предметні реалії чи міфеми (троянда, смерть). Інсайт є актом безпосереднього усвідомлення, розуміння, осяяння і розуміється як «упакована» у слові інформація про конструкцію або функціональну призначеність предмета, наприклад: «парасолька», «ножиці», «барабан». Сценарій - це динамічно

представлений кадр, який розгортається в часі за допомогою епізодів або етапів [7, с. 26]. Протягом життя людина накопичує досвід і виробляє певні моделі поведінки відповідні конкретній ситуації, прикладами кадрами можуть бути «лікарня», «школа», «автовокзал».

С. Карасик розмежовує культурні концепти на параметричні та непараметричні. До перших, він відносить ті концепти, які виступають як класифікуючі категорії, таких як простір, час, кількість, якість. До других, зараховує концепти, що мають предметний зміст, наприклад: школа, будинок. Непараметричні концепти розпадаються на регулятивні та нерегулятивні. Зазначимо, що особливість регулятивних концептів полягає в наявності ціннісного елемента. Чіткої межі між типами регулятивних концептів немає, проте до універсальних концептів В. Карасік відносить тріаду «істина-добро-краса» [38, с. 156]. Прикладом етноспецифічних концептів є душа, доля, туга [38, с. 7]. Телеономні концепти уособлюють універсалії духовного життя (щастя, любов), соціоспецифічні – інтелігентність [39, с. 159]. Нерегулятивні концепти (картинки, схеми, сценарії), за термінологією В. Карасіка, збігаються із запропонованою концепцією І. Бабушкіна. Концепт лінгвокультурний типаж введений В. Карасіком і розуміється як збірний образ представника певної спільності.

Його прикладами можуть бути образи англійського аристократа, російського олігарха, американського бізнесмена тощо.

Зарубіжні лінгвісти Дж. Лакоф та Р. Лангакер вважають, що концепти можуть бути виражені:

- 1) індивідуумами, наприклад: George Lakoff;
- 2) класами предметів чи істот, наприклад lion;
- 3) ситуаціями, наприклад walk [47, с. 34].

Дж. Лакоф та Р. Лангакер вважають, що концепти, які мають властивості пов'язаності з іншими концептами, і таким чином занурені до доменів (domains – області), називають профіль-базу та зображають:

Таким чином, концепти мають своє оточення – домен, або безліч доменів (domainmatrix), у російській термінології – концептосферу [46, с. 93].

Аналізуючи різні тлумачення терміну «концепт», відзначимо, що він повний протиріч і представляє у працях провідних лінгвістів абсолютно протилежні, поліфасетні структури. Концепт за своєю суттю багатомірний, багатогранний та неоднорідний. Щодо будови розумових структур, відзначимо те, що когнітивний концепт двокомпонентний, а лінгвокультурний – тривимірний. Обидва напрями: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічне – займаються дослідженням концептів, проте когнітологи акцентують увагу на пізнавальній сутності концепту, а культурологи – на значенні концепту в історичному аспекті та культурі.

Загалом можна виділити два підходи до розуміння сутності ментальних одиниць: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний. У рамках когнітивного підходу представлено типологію концептів, виділена за двома ключовими ознаками: приналежності концепту до певних груп носіїв та його змістовної сторони. У першому випадку на прикладі типології, складеної В. Іващенко, ментальні структури поділяють на індивідуальні, групові та загальнонаціональні. Другий підхід проілюстрований за допомогою типології, запропонованої А. Бабушкіним, що включає такі типи концептів, як розумова картинка, схема, кадр, сценарій, інсайти та калейдоскопічні концепти. До основних функцій концепту відносять мінімізуючу, оцінну, диференціюючу, репрезентуючу та замісну.

Концепт є осередком культури в ментальному світі людини: „Концепт - це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. І, з іншого боку, концепт - це те, за допомогою чого людина сама входить до культури, а в деяких випадках і впливає на неї ”.

Культурний концепт розуміється як ментальна сутність, що має ім'я в мові та структурує культурно-національне уявлення людини про світ. Окреслені концепти є носіями культурної пам'яті народу та зумовлені культурними парадигмами й змінами культурних кодів.

Серед концептів, які відіграють найважливішу роль у відповідній культурі, виокремлюють: константи культури, телеономні концепти (сми́сложиттєві) та культурні домінанти. Константи культури є сконцентрованим вираженням своєрідностей певної етнолінгвокультури; телеономні концепти уособлюють найвищі людські цінності; культурні домінанти частково перетинаються з константами культури, але акцентують соціально-групові цінності.

Зміст лінгвокультурного концепту складається з трьох складових: поняттєвого, образного та ціннісного. Поняттєвий компонент концепту включає його мовну фіксацію, позначення, опис, структуру ознак, дефініцію, зіставні характеристики концепту відносно до тих чи інших концептів. Образна складова концепту складається із зорових, слухових, тактильних, смакових тощо характеристик предметів, подій, відображених у пам'яті, це релевантні ознаки практичного знання. Образна складова концепту формується когнітивними метафорами, що підтримують концепт у мовній свідомості. Оскільки концепт є одиницею культури, його центром завжди виступає цінність. Саме наявність ціннісної складової відрізняє культурний концепт від інших ментальних одиниць, якими орудує сучасна наука, наприклад, когнітивний концепт, фрейм, сценарій, скрипт, архетип, гештальт, мнєма, понятійна категорія і т.д. Сукупність концептів, що аналізуються в аспекті цінностей, утворюють ціннісну картину світу.

Питання вербалізації лінгвокультурного концепту не є до кінця вивченим у сучасній лінгвістиці. Різниця в підході до визначення сутності концепту полягає в характері об'єктивації змісту, але розкрити та описати когнітивні структури свідомості можна лише через їхню матеріалізацію в культурі, через такий універсальний код як мова.

Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості представлені як багатовимірна сітка значень, виражена словами, фразами, паразитичними одиницями, прецедентними текстами, ритуальними формулами та мовленнєвими стратегіями, які, на думку Е. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова, відображають повторюваний сегмент суспільного життя [1: 56].

Мовні знаки репрезентують мову та поняття в мовленні [10: 43]. Слова, як і будь-яка інша номенклатура, є ключами, що відмикають уявлення про людину як одиницю розумової діяльності.

Наявність мовного вираження концепту, регулярне мовне вираження якого підтримує концепт у стабільному, стабільному стані, роблячи його широко відомим. Аналіз засобів вербалізації концептів дозволяє реконструювати їх та їхні ціннісні компоненти. Іншими словами, дослідження засобів мовної організації текстів певної лінгвокультури створює можливості реконструкції її загальних цінностей та ціннісних домінант.

Співвідношення будь-якого концепту більш ніж з однією лексичною одиницею, тобто з планом вираження усієї лексико-семантичної парадигми його імені, дозволяє представити його у вигляді концептуального поля (концептополя), що збігається за змістом з семантичним.

Концептуальне поле – це «область етнокультурного простору духовного та семіотичного розвитку, яка об'єднує поняття як культурні факти, а не мову» [5: 54]. Концептполе – це симбіоз семантичного поля та концептополя, це завершене ціле, а його сутнісні характеристики формуються через взаємозв'язок різних частин, це багаторівнева та багатовимірна система, яка організовує певну когнітивну семантичний простір [11: 217].

У лінгвістичних дослідженнях поняття концептополе іноді ототожнюється з поняттями концептосфера та концептосистема, що саме по собі є хибним, оскільки глибина значень цих понять суттєво різняться. Отже, за визначенням, концептосфера охоплює весь набір ментальних уявлень щодо устрою світу, відображеного вербальними формами з чітко вираженою етнокультурною домінантою. Концептосфера дискретно поділяється на певні понятійні ділянки, які мають вигляд концептуального поля, а його складові організуються в єдине ціле за принципом включення одне в одне як таксони вищого і нижчого порядків. Сукупність концептів в індивідуальній чи колективній свідомості утворюють індивідуальні, мікрогрупові, макрогрупові, національні, цивілізаційні, загальнолюдські концептосфери.

Концептосистеми – це категорії дискурсу, тексту, жанру та стилю, які відображають певний набір концептів, що характеризують певний дискурс і представляють інвентар, якому надається перевага в тому чи іншому способі комунікації [12:185].

Концептосистему не можна зводити до ментального лексикону, тобто системи вербалізованих (ословлених) знань, яку ще називають внутрішнім лексиконом, тезаурусом, мовною пам'яттю. Концептосистема і ментальний лексикон перебувають у відношенні „ціле - частина”, оскільки концептосистема - це єдиний рівень представлення знань, що поєднує мовну, сенсорну й моторну інформацію. Концептосистема не є стабільною - вона динамічна, весь час змінюється під впливом постійного процесу пізнання.

Таким чином, відзначимо зростаючий інтерес у сучасних когнітивних дослідженнях до вивчення розумових конструктів їхньої ролі та місця у національній концептосфері. Все це підтверджує той факт, що розробка найбільш повної наукової типології та опис основних функцій концепту – одне з найбільш актуальних дослідницьких завдань, які стоять перед лінгвістами сьогодні і дозволяють надалі проникнути і розкрити сутність та природу концепту.

1.3 Методика дослідження лінгвокультурних концептів

Методика мови або лінгвістичні методи мають давню історію. У радянському мовознавстві 1940-1950-х рр. трактування питань\проблематики методу визначали три ключові поняття — «методологія», «метод», «методика». Під методом ми розуміємо сукупність прийомів спостереження та експерименту, під методом – підхід до розвитку теорії, що спостерігається і виявляється в експерименті, під методологією – застосування світоглядних принципів [11, с.3].

На даний момент до актуальних методів вивчення концепту мови та культури належать дефініційний аналіз смислів, етимологічний аналіз, метод дослідження концепту через лексико-граматичне поле, що репрезентує його

лексему, метод асоціативного експерименту, когнітивно-семантичний метод, метод порівняльного аналізу концепту.

У нашому дослідженні ми зосереджуємося на концептуальному аналізі, методах аналізу визначень та асоціативних експериментах.

Метою концептуального аналізу є «виявлення парадигм культурно значущих концептів і опис їхнього концептуального обсягу» [46, р. 69]. Об'єктом дослідження є значення, яке передається окремими словами, граматичними категоріями чи текстами, а залучення контексту слововживання у великій кількості романів дає змогу не лише описати розглядувані поняття, а й структурувати їх, виділивши група найбільш характерних функцій.

В. Маслова описала метод концептуального аналізу, який базується на концептуальних структурних ознаках. В основі лежить словникове значення тієї чи іншої лексики, яке, на думку вчених, дає гарну можливість розкрити зміст концепту, виявивши деталі його мовного вираження. Периферія — це суб'єктивний досвід, різні прагматичні компоненти лексем, конотації та асоціації [29, с. 98].

В. Маслова визначає п'ять так званих «шарів» концепту [29, с. 248] :

- I) словникова дефініція концепту (ядро);
- II) етимологія концепту;
- III) інші дефініції концепту (наукові, філософські та ін.);
- IV) метафора, метонімія, ідіоми, фразеологізми, сталі вирази, приказки й прислів'я;
- V) індивідуальне сприйняття концепту (які асоціації виникають, у що людина вірить, що відчуває, уявляє).

За словами В. Маслової, «Кожне поняття, як складний психологічний комплекс, містить, крім змістового змісту, оцінку людини, ставлення до того чи іншого демонстрованого предмета...» [29, с. 55]

У сучасній лінгвокультурології є кілька методів вивчення концептів. Їх вибір може залежати від типу досліджуваного концепту (змістовний, структурний), від підходу до дослідження концепту (лінгвокогнітивний,

лінгвокультурологічний, психологічний, філософський), а також від матеріалу досліджуваних мов. До основних методів входять концептуальний аналіз, компонентний аналіз, історико-порівняльний аналіз, дистрибутивний аналіз, дефініційна інтерпретація, стилістична інтерпретація, методика контекстного та текстового аналізу, когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів, верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв мови тощо. [21, с.235]

Р. Фрумкіна та І. Штерн стверджують, що нині в сучасній лінгвістиці відомі чотири види концептуального аналізу [32, С. 253].

1. Перша категорія пов'язана з філософією мови та антропоцентричною етнолінгвістикою, дослідженням відображення концептів у мові. Цей концептуальний аналіз проявляється у двох абсолютно різних областях. Перший (Н. Арутюнова, Т. Радзієвська) досліджує такі важливі філософські поняття, як знання, істина, доля, добро і зло в різних контекстах (різні види літератури, різні культури, повсякденне використання, свідомість звичайних людей тощо). . . Для тлумачення поняття допомагає внутрішній досвід дослідника та життєвий досвід респондентів.

2. Друга галузь першого концептуального аналізу має етноцентричний підхід до значення слова (А. Вежбицька). У цьому контексті значення розглядається як психологічний об'єкт, що аналізується з двох точок зору – антропоцентризму (коли воно зображує універсальні риси людської природи) та етноцентризму (зумовленого особливостями певної нації). Вважається, що мовні засоби не можуть адекватно описати світ, оскільки вони нав'язують користувачам мови певний світ (образ світу). Кожна мова має свою картину світу. При зіставленні образів світу у різних народів виявляються абсолютно різні концептуальні структури: один і той же концепт може існувати по-різному.

2. Другий тип концептуального аналізу (Т. Булигіна, Р. Розіна) зосереджений на аналізі предикатних слів, модальних часток і кванторів у різних діагностичних контекстах [7, с.85].

3. Третій тип концептуального аналізу використовується в усіх типах лексичних проєктів, процес передбачає пояснення концептів за допомогою формальної семантичної мови (І. Мельчук, А. Вежбицька), «опитування» слів чи фраз, що виражають конкретні концепти (С. Кітіна) .

4. Четвертий тип концептуального аналізу (А. Баранов, В. Сергєєв) стосується соціальних, політичних та ідеологічних понять, таких як свобода, справедливість, перемога тощо. Визначено зв'язок між діахронічними змінами цих понять і розвитком соціальної думки та військової теорії.

Слід зазначити, що В. Маслова виділяє такі етапи концептуального аналізу [28, с.93]:

1. Визначення переваги ситуації, до якої належить концепція.
2. Словникове дослідження визначення. Словникові визначення вважаються ядром понять.
3. Етимологічні дослідження лексичних одиниць.
4. Вивчення поняття в різних контекстах (філософія, наука, поезія, проза, живопис, музика, скульптура, метафора, метонімія, прислів'я, прислів'я тощо).
5. Вивчення асоціативних зв'язків лексичних одиниць, що представляють поняття.

Метод концептуального аналізу стоїть особняком, оскільки є відносно новим. Об'єктом його дослідження є концептосфера, сфера знань, що складається з концептів. Він може здійснюватися за допомогою аналізу словникових дефініцій, тому що в тлумачних словниках фіксуються когнітивні зусилля людини. Слово аналізується з точки зору того, як явище чи ситуація знаходить своє позначення. Проте концептуальний аналіз відрізняється від семантичного аналізу: якщо останній спрямований на знаходження відмінностей та ідентифікацію лексеми щодо інших лексем, то концептуальний аналіз не відкидає ознак, що не виділяють концепт із загального ряду [28, с. 292]. Р. М. Фрумкіна виділяє три види концептуального аналізу [43, с.110]:

1. Вивчає складні ментальні освіти, такі як знання, подібність, подібність і т. д. Як матеріал беруться різні тексти, у тому числі філософські. Сенс інтерпретується з урахуванням особистого досвіду автора.

2. Виконується на основі нормативних лінгвістичних традицій на матеріалі діагностичних текстів

3. Виконується на будь-якому матеріалі без обмежень. Головний метод - Інтроекція. За даними вживання мовних виразів реконструюється поняття. Результати концептуального аналізу можуть бути подані у вигляді списку або класифікаційного дерева, в якому відображені пов'язані смисли.

На думку П. Денисова, існує три основні види дефініцій, хоча вони можуть нараховувати до 50–60 різновидів: 1) описова, 2) синонімічна й 3) відправна (дериваційна) [4, с.79].

Також під час аналізу концептів нерідко використовують фреймовий аналіз. Поняття «фрейм» по-різному трактується різними дослідниками, але в широкому значенні кадр являє собою смислову рамку, яку людина використовує для опису предмета або явища. Такий аналіз найбільш адекватний для слів зі значеннями, що передбачають наявність тієї чи іншої ситуації.

Етимологічний аналіз допомагає простежити історію концепту, його розвитку, появи та зникнення семантичних ознак [4, с.85].

Контрастний аналіз, що застосовується при порівняльно-порівняльній роботі, дозволяє побачити ті особливості концепту, які виявляються саме в порівнянні з аналогічним концептом з іншого мови [24].

Нарешті, метод асоціативного експерименту полягає у виявленні асоціацій, що викликає у носіїв мови те чи інше поняття. Такий метод показує стереотипи цього народу, його вербальну пам'ять, ментальний лексикон. У ході експерименту респондентам кажуть якесь слово, і ті повинні записати свої перші прийшли на думку асоціації.

За принципом частотності виявляються ті асоціації, які мають найбільшу кількість зв'язків із вихідним стимулом [15, с. 2].

Н. С. Горінова пропонує наступну класифікацію асоціацій [5, с.39]:

1. Засновані на системі мови:
 - a. схожість форми (фонетична, графічна, морфологічна);
 - b. схожість сенсу (синоніми, антоніми, квазі-антоніми, семантичні аналоги, «наївні» тлумачення);
 - c. синтагматична сполучність.

2. Засновані на знаннях про предмет.

3. Засновані на ціннісних установках респондента.

На сьогодні в психології актуальні три види асоціативного експерименту [2]:

1) вільний, коли респонденту пропонують відповісти словом – R, що перше спало йому/їй на думку після пред'явлення слова – S, без формальних або змістовних обмежень для слова – R;

2) керований, у якому експериментатор ставить перед респондентом конкретне завдання й обмежує вибір передбачуваної R (наприклад, відповідати лише іменниками);

3) ланцюговий, у якому респонденту пропонують відповісти будь-якою кількістю слів – R R, що спадають йому/їй на думку після пред'явлення слова – S, без формальних або змістовних обмежень для слів – R R.

У методі дослідження мовних і культурних концептів використовувався метод вільного асоціативного експерименту (BAE). Використання експериментів вільних асоціацій при відтворенні фрагментів світового мовного ландшафту та вивченні деталей формування національних менталітетів.

Експеримент вільної асоціації є найпростішим з усіх дослідів асоціації, і в той же час він дуже ефективний. Під час асоціативного експерименту реєстрували тип відповіді, частоту однотипних асоціацій, величину латентності (час, що минув між словом-стимулом і відповіддю учасника, поведінкові та фізіологічні реакції тощо). За характером цих даних можна судити про приховані потяги й «афективні комплекси» учасника експерименту, його установки, а також соціально-біографічні дані (вік, стать, професія, соціальне походження тощо) [23, с.79.

Вважається, що на асоціації, отримані в експериментах з вільними асоціаціями, впливають два фактори: «лінгвістичний», певні особливості самих слів-стимулів, і «прагматика», або вплив особистості суб'єкта [23, с85].

З наведених вище дій видно, що експеримент асоціації повинен проводитися випробуваними свідомо. У цьому експерименті є лише одна ланка, яка не може бути випадковою — у мозку випробовуваних виникають відповідні ідеї та реакції [13, с. 108].

На думку мовознавця О. Горошко, важливими були й умови, за яких проводилися досліді [9, с.230]:

- 1) важливе значення мають обрана форма поведінки (усна, усно-писемна, письмова) і спосіб подачі стимульного матеріалу;
- 2) поведінка експериментатора, його особистісні характеристики;
- 3) умови, за яких проводився експеримент (наприклад, аудиторія, погода тощо);
- 4) соціально-психофізіологічні характеристики осіб, які беруть участь в експерименті, їх емоційно-психічний стан;
- 5) Опрацювання супутнього матеріалу, його подальша формалізація та інтерпретація [9, с.238]].

BAE можна проводити групово та індивідуально. К Перевага: індивід дає можливість фіксувати час відповіді, усуваючи вплив інших людей на відповідь інформанта. Виконання VAE в малих групах економить час дослідників.

Форма проведення експерименту впливає на характеристики ядра асоційованого поля. Аналіз результатів дослідження, проведеного К. Бочкарьовою, показав, що усна форма BAE більше сприяла формуванню відповідей парадигматичного (44%) і тематичного (33%) типу, а письмова — парадигмального (47%) і комбінованого (47%) [5, с.36].

Слід зазначити, що формування списку стимулів є одним із найскладніших етапів експерименту. Необхідно виділити основні критерії оцінки релевантності та достовірності стимульних понять.

Висновки до розділу 1.

Головне завдання, що стоїть перед когнітивною лінгвістикою сьогодні, полягає у встановленні закономірностей, що пов'язують ментальні процеси із мовними структурами. Грунтуючись на результатах дослідження вербальних одиниць, лінгвісти реконструюють розумові сутності (гешталти, концепти, фрейми тощо), що визначають стратегії людини, що породжують дії на основі отриманої за допомогою мовних засобів інформації. У вітчизняному мовознавстві перехід до когнітивістики став закономірним процесом, чому сприяли наукові праці М. Ломоносова, В. Гумбольдта та А. Потебні, які довели ще задовго до американських лінгвістів, що форма у мові змістовна, а зміст мовних сутностей завжди одягнено у відповідну форму [7]. Аналіз різних напрямків у сучасній когнітивній лінгвістиці, дозволяє виділити основні підходи: лінгвокогнітивний, лінгвокультурний та семантичний.

Прихильники першого підходу (Е. Кубрякова та її школа) під концептом розуміють одиницю оперативної свідомості, що відображає факт дійсності. Як зазначає Н. Болдирев, «концепт, утворюючись у процесі уявного конструювання об'єктів та явищ, відображає як результати діяльності людини, і його розуміння навколишнього світу як одиниць, «квантів» знання» [11, с. 43]. Представники другого напрямку (В. Ляпін, Н. Артюнова та ін.) розглядають концепт як своєрідний «культурний ген», що є частиною «генотипу культури», відзначений більшою чи меншою мірою етносемантичною специфікою [1, с. 112]. Послідовники семантичної течії (Т. Булигіна, М. Алефіренко) розглядають концепт як одиницю когнітивної семантики, метою якої є «вивчення не лише змісту мовних знаків, а й середовища проживання» [10, с. 23].

Поглиблене вивчення цих та інших напрямів у когнітивній лінгвістиці свідчить про те, що проблеми будови, типології та класифікації ментальних структур, їх співвідношення з іншими мовними одиницями, методи дослідження все ще знаходяться на шляху становлення, викликаючи безліч різних дискусій та тлумачень.

Отже, у результаті аналізу сучасних методів дослідження лінгвокультурних концептів ми дійшли висновку, що комплексне їх використання доцільне для найбільш достовірної побудови концепту. Перспектива подальшого дослідження полягає у вивченні взаємодії між різними компонентами концепту.

У цьому дослідженні ми використовуватимемо комбіновану методику концептуального аналізу. Буде розглянуто результати асоціативного експерименту для виявлення ядра та периферії концепту, а також застосовано методи дефініційної інтерпретації для аналізу словникових дефініцій лексичних одиниць, пов'язаних з концептом «хвороба та здоров'я» та контекстного аналізу для розгляду прислів'їв. Для порівняння відображень концепту у французькій та німецькій лінгвокультурах буде застосовано метод контрастного аналізу.

РОЗДІЛ 2.

КОНЦЕПТИ ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБА В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

2.1 Концепт «здоров'я» та «хвороба» в англійській мові

Семантичний рівень представлений «сукупністю семантично граничних складових, що утворюють макрокомпоненти фразеологічного значення» [32, с.145]. Ці два рівні допомагають зрозуміти, як формується фразеологічний знак, а отже, і його образне моделювання.

Отже, під фразеологічним значенням мається на увазі два взаємопов'язані рівні: поверхневий (семантичний) та глибинний (концептуальний). Розглянемо кілька фразеологічних значень, у яких є єдина концептуальна основа: *"(be) fighting fit" "extremely healthy". She was fighting fit after 10 weeks of intense physical training* [10]; *"live like (a) fighting-cock(s)" "to get the best of meat and drink"* [10]; *"feel like(a) fighting cock(s)"* "відчувати себе здоровим і бадьорим" [11].

Якщо проаналізувати образи даних фразеологічних одиниць, можна виявити, що й формування забезпечується переходом з семіотичної області бою (fight) в образну характеристику фразеологічних значень. Характер їхнього сенсу обумовлений гарною фізичною формою людини. Смісловим ядром цих одиниць є півнячі бої, тому що в бій пускали лише найсильніших, вгодованих і бойових півнів.

У цій роботі моделюються аспекти здоров'я людини, зумовлені базовими ознаками концептуальної структури здоров'я і розкриті в словникових дефініціях, наприклад "конфіденційність в природному стані" [12, с.7]. Стан людини описується на основі комплексу фізичних (*body*), психологічних ознак здоров'я (*mind*) та душевного стану (*soul*). Ці три базові ознаки представляють три сфери здоров'я: тілесні властивості людини (фізичні дані); ментальна діяльність (розумова); душевна рівновага (емоційний стан). За підсумками цього виводяться метафоричні моделі.

Створення концептуальних моделей слід розпочати з визначення всіх знакових засобів семіотичної галузі здоров'я. І тому необхідно виявити

компоненти фразеологічних образів семіотики здоров'я, передусім. Варіантні фразеологізми показують області життєдіяльності людини та її оточення, такі як *турбота "drink smbs health / to drink the health of smb"* (букв. «Пити за чиєсь здоров'я»); *'breath a new life into someone / smth'* («вдихнути нове життя в когось або у що-небудь»); стан *«be in fine / good / high fettle»* («виглядати здоровим і життєрадісним»); *"in the pink (of health /condition/perfection)"* («у прекрасному стані здоров'я»); *"come in / to ones senses"* («прийти до тями»); *"feel like(a) fighting cock(s)"* "відчувати себе здоровим і бадьорим"; *"feel/keep fit"* "бути бадьорим і здоровим"; *"safe/sound in life and limb"* живий і неушкоджений, у відмінній формі; *"(as) sound as a bell / roach"* "to be very healthy or in very good condition"; правильність суджень *"be of sound mind/be sound in mind"* («бути в здоровому глузді») [43, с.179].

З компонентів образів *health, condition, perfection* можна отримати знаки-дії *to breath, feel/keep*, знаки-об'єкти *mind, senses* та знаки-якості *safe/sound, fine*. Набір цих знаків дає семіотичні групи:

1. "життєві артефакти", група, що має знакові засоби: *life, breath, live, feel, breath, eat, sleep*;
2. «соматизми»: *limb, skin, head, feet, stomach, nails, knees, blood, mouth, heart, lip, chin, nose, nerve, hand, mind, sense*;
3. «турбота про здоров'я»: *care, mend, cure, heal, keep, hold, smooth, safe*;
4. «стан здоров'я»: *condition, alive, well, whole, vim, vigor, great, fine, good, full, easy, easily, freely, deep, healthy, asleep, cool, sober*;
5. «зовнішнє прояв здоров'я»: *shape, trim, form, build, look, bright, pretty, hard, pink, fit, strong, tough, new, fresh, rosy, straight, tall*;
6. «внутрішній стан»: *spirit, right, jolly, lively, chirpy, merry, cheerful, savvy/savvy, sound*.

За допомогою семіотичного аналізу виявляються всі культурні галузі, за рахунок яких відбувається фразеологізація. Так було встановлено семіотичні області:

1. Care (піклування). Ця область представлена знаковими засобами *well*, *take care*, *escape* у фразеологізмах "*alive and kicking / well*" (букв. живий і здоровий), "*(escape with) life and limb*" (літер. втекти живим), "*take care (off)*" (букв. піклуватися), "*bring smb (back) to life*" (літер. повернути до життя) та ін.

2. Energy (енергійність, активність). Ця найбільша за чисельністю група відрізняється жвавістю, чудовою фізичною формою та станом, а також силою. Цю групу утворюють знакові засоби *hard*, *steel*, *condition/shape*, *form*, *trim*, *par*, *built*, *horse*, *bullet* та інші. Її представляють фразеологічні звороти "*(safe and) sound in life / wind and limb*" (букв. життя поза небезпекою), "*(as) hard as steel*" (букв. жорсткий як сталь), "*be in / on good / top form*" (бути у кращій формі), "*be in fine / good / high fettle*" (бути в хорошій формі), "*in shape / condition*" (у хорошій формі) "*in fighting/good trim*" (бути в бойовій/добрій формі). Ця семіотична група спрямована на відтворення ситуацій, пов'язаних із демонстрацією можливостей фізичної енергії, ентузіазму та працездатності [35, с.239].

3. Abundance (достаток). Ця область характеризується надмірністю харчування, повною наявністю чогось у словах *full / fine / good / great*, *fighting cock* у виразах "*live like (a) fighting-cock(s)*" (літер. жити як бойовий півень), "*to be in full / fine / good / great feather*" (літер. бути в повному / красивому / хорошому / чудовому оперенні), "*live (pretty) high of / on the hog*" (жити (набагато) краще ніж борів). Група показує повний достаток необхідних потреб людини [37, с.84].

4. Endurance (витривалість). Цю семіотичну групу становлять знаки, пов'язані з міцними або жорсткими матеріалами, наприклад, *hard*, *shoe leather*, *goats knees*, *dough*. До групи належать вирази "*(as) hard / tough as nails*" (букв. твердий як нігті), "*(as) tough as an old boot(s)/ shoe leather*" (букв. жорсткий, як підошва старого черевика), "*(as) tough as*" (літер. тугий як тісто).

5. Youth (молодість). Цю групу представляють слова *prime*, *blooming* в оборотах "*in the prime of (ones) life / in ones prime*" (літер. у розквіті життя), "*in blooming health / blooming with health*" (літер. у квітучому здоров'ї / квітучий здоров'ям). Знаки мають на меті відобразити цвітіння рослин, найяскравішу пору в життєвому циклі квітів, як цвітіння життя.

6. Freshness (свіжість). Група характеризується знаковими засобами зовнішньої краси, порівняннями з витонченістю речей *fiddle, silk, picture* та квітів *daisy, rose*, з червоним кольором *cherry, rosy, ruby, blood, paint*, який асоціюється з яскравістю та красою, з високим зростанням *pocker / tramroad stee / Maypole*. Цій групі належать фразеологічні поєднання "*(the) pink of perfection*" (букв. свіжий як маргаритка / троянда / фарба), "*(as) fresh/fair as a rose*" (свіжа / світла як троянда) [23, с.135].

7. Cheerfulness (життєрадісність). Дана група представляє набір одиниць, що має у своєму змісті ознаки жвавості, веселощів та життєрадісності. До групи належать одиниці-ознаки *fine/good, jolly, lively*, а також одиниці-об'єкти *cricket, lark, grig* та ін. Наприклад, "*be in fine/good/high fettle*" (бути в хорошому настрої), "*(as) jolly as a sandboy*" (веселий як торговець піском), "*(as) lively / chirpy / merry as a cricket*" (жвавий, життєрадісний, веселий як цвіркун), "*(as) cheerful / merry as a lark*" (життєрадісний як жайворонок).

8. Norm (норма). Група складається зі слів, що означають спокій, норму, холонокровність: *cucumber, sleep, top/log/rock/baby, nerve*. Ця група включає знакові засоби стану норми життєдіяльності, спрямованої на підтримку та відновлення балансу та рівноваги самопочуття людини, її природного та звичного стану, наприклад: "*(as) cool as a cucumber*" (букв. холодний як огірок), "*sleep like a top / log / rock / baby*" (спати як вершина / колода / скеля / немовля), *keep ones nerve / hold oness nerves* (літер. зберігати чийсь нерви).

Більш детальний аналіз показує, що це фразеологізми діляться п'ять груп: сила, краса, гарний настрій, активний стан (зміна) і пасивний стан (статичність). Виділення п'яти груп свідчить, що модель «здоров'я — це енергійність і активність» — узагальнена і з більш приватних підгруп, які також можна як метафоричних структур [35, с.79]:

- Energy / artivity - is strength (Енергічність - це сила), наприклад, "*(as) hard as steel*" "міцний як сталь", "сильний" [35, с.83];

- Energy / activity - is youth (Енергійність - це молодість), наприклад, *"in the pink (of health / condition / perfection)"* розг. «у прекрасному стані» (про здоров'я) [35, с.87];
- Energy / activity - is high spirit (Енергічність - це гарний настрій), наприклад, *be in fine / good / high fettle* "бути в хорошому стані, в хорошій формі", "виглядати здоровим і життєрадісним" [15];
- Energy / activity - is an active state (Енергічність - це активний стан), наприклад, *"be on/upon the mend"* *"getting better; becoming healthy again"* [17];
- Energy / activity - is a passive state (Енергічність - стабільний стан), наприклад, *"a good / strong head"*, *"have the mental capacity for something"* [37, с.145].

Далі з прикладу концептуальної метафоричної структури energy — is strength (енергійність — це сила) розглянемо її подальший поділ, тобто концептуальну деталізацію. Ця структура має доволі великий потенціал щодо породження образів активності, тому вона представляє найбільший інтерес із усіх п'яти груп. Подальший концептуальний аналіз усіх знакових засобів області сила, які утворюють фразеологізми, виявляє дрібніші концептуальні структури. Цей аналіз дозволяє уточнити загальне бачення здоров'я як енергійність, показуючи його як фізичну характеристику, а й емоційну. При аналізі найбільш важливим виявився аспект статури, оскільки у свідомості людини саме він виявляється первинним в осмисленні здоров'я людини та основним показником стану [10, с.93]. Різні знакові засоби показують, наскільки виражена ця ознака у загальному стані людини. Наведені варіантні фразеологізми з ознаками сили містять у собі слова, що створюють образи неваріантних фразеологізмів. Насамперед, це знаки-якості, наприклад: *"hard-bitten"* "упертий", "стійкий"; *"hard-boiled"* "загартований" [14]; *"a hard / tough nut to crack"* 1. *"a difficult problem to solve"*; 2. *"a tough person"* [12]; *"tour de force"* *"a feat requiring unusual strength, skill, or ingenuity"* [19].

Значну роль у формуванні образів у структурі сила відіграє швидкість, наприклад, *"quick on ones pins"* "рухливий", "швидконогий"; *"have quick silver in ones veins"* "бути рухливим як ртуть", "бути дуже живим"; *"quick on the trigger"* "імпульсивний, швидко реагує" [15, с.83]. Особливо істотним у фразеологізації структури сила стали тренування та фізичні вправи: *"physical conditioning"* "фізичне загартування", "тренування" [14, с.235]; *"flex your muscles"* if a person or an organization flexes their muscles, вони мають певну дію; *"daily dozen"* (амер. неформ.) "exercises done every day, originally set twelve or more such exercises" [20, с.9].

Одним із аспектів структури сила виявився ентузіазм: *"fire in smbs belly"* inf [12, с.23]; *"keen as mustard"* "intensely enthusiastic, very eager and interested in everything".

У нашій вибірці ми виокремили такі функціонально-семантичні моделі лексеми *disease*, як: номінативна, вербалізована суто іменником (N); атрибутивна, яка містить кілька моделей: прикметник + іменник, іменник + прикметник, іменник + неузгоджене означення, прикметник + прийменник + іменник (Adj + N, N + Adj, N + adjectival phrase, Adj + prep + N); предикативна, представлена моделями дієслово + (прийменник) + іменник, дієприкметник + (прийменник) + іменник, іменник + дієслово (V + (prep) + N, PII + (prep) + N, N + V); прийменникова модель прийменник + іменник (prep + N), де до уваги ми взяли прийменник *like*, а тому модель виглядає як *like (a) disease*.

Номінативна модель містить 37 прикладів, у яких суто констатується наявність хвороби, а 1 приклад – це звертання безпосередньо до своєї хвороби. Серед номінативних конструкцій особливо виділяються речення, які описують навколишній світ, його негаразди та проблеми, де лексема *disease* вживається поряд зі словами *alcohol, contamination, crime, death, drugs, famine, murder, pollution, starvation, war* (13): *Terror, famine, disease // Millions in poverty* (Kirk Franklin – *Losing My Religion*). Лексема *disease* часто трапляється в реченнях, де висуються жінки, які передають хвороби. Зазвичай це повні речення, які ми згадаємо пізніше, але одне речення з дублюванням підмета вважаємо доцільним

віднести до цієї групи: As you can see, girls, music, disease, heartbreak, they all go together (Frank Zappa – Scrutinizer Postlude) [35, с.379].

Близькими до номінативної моделі є речення на зразок It/There + be + (a/the/sb's) / (no/not) + disease (17 стверджувальних та 7 заперечних речень). Ще 14 речень будуються за схемою It + be + disease, де it = insomnia / insanity / anxiety / addiction / sneezing / laugh / mind / heart : Insanity is my disease (Devourment – Choking on Bile).

У межах атрибутивної моделі Adj + N можна виділити кілька груп залежно від семантичного значення прикметника. Моделі N + Adj та N + adjectival phrase є значно менш численними, тому їх приклади будемо наводити у відповідних групах моделі Adj + N [35, с.389].

Першими розглянемо хвороби за місцем локалізації / ураженими органами. Найчисленнішою є група хвороб, що передаються статевим шляхом (*STDs*): *STDs* (7), *social* (13), *venereal* (4), *genetic* (2), *gamete*, *sex*, *sexual*, *cock*, *birdie*, *disease of the tassel*, *blood*, *transactional*, *communicable*, *shame*, *unpronounceable disease*.

Другою виразною групою є захворювання нервової системи: *mental disease* (6), *disease of the mind* (5), *mind disease* (2), *mind with a disease inside*, *brain disease*, *nervous disease*, *crazy disease*, *a sudden memory disease*, *anxious disease*.

Хвороба серця, серцева хвороба – *heart disease* (10) – має абсолютно різні тлумачення за прямого та переносного значення. У прямому значенні це дійсно хворе серце (8 прикладів), супровідним симптомом може бути біль у серці, щодо хвороби можуть консультиватися з кардіологами (*heart doctors*), причиною може бути ожиріння, а наслідком – смерть. У переносному значенні – це кохання (2 приклади).

Друга група, яку ми виокремлюємо, розкриває походження хвороби. Часто це штучні хвороби, створені людиною / урядом (нерідко в лабораторії) для винищення інших людей: *man-made disease* (4), *invented disease*, *diseases made in a laboratory*, *disease created by man*, *get rid of us by disease*. Рідше хвороба спричинена порушеннями в організмі (наприклад, *malfunction disease*), отрутою

(наприклад, *poison disease*), самим організмом – автоімунні захворювання (3) (*I am my own affliction // I am my own disease* (Switchfoot – *Mess of Me*)), або має надприродне походження (наприклад, *supernatural*) [15, с.43].

Природа хвороби може бути невідомою, незрозумілою: *strange* (12), *mystery*, *weird*, *sudden*. Відомою або невідомою може бути сама хвороба: *unknown disease*, *disease without a name*, *unchecked disease*, *what disease* (2, у питаннях), *this disease* (66), *some disease* (15), *every disease* (7), *any disease* (3), *known disease* (2), *learned disease*. Іноді хвороба уявна: *imaginary*, *platonic*, *utopian*. Назва хвороби може містити інформацію про країну, у якій її вперше відкрили або в якій спостерігається багато випадків цієї хвороби: *English* (2) (= *paxim*), *British* (= *неуцтво*), *Dutch* (деіндустріалізація економіки), *Irish* (= *алкоголізм*) [10, с.95].

Третя група представлена означеннями, що показують спосіб та можливість зараження: *spreading* (6), *walking* (3), *contagious* (5), *infectious* (2), *viral*, *catching*. Один зі способів зараження, як ми вже згадували раніше, статевий, тому джерелом можуть бути жінки – *sweet-talking bar room ladies disease*.

Четверта група акцентує увагу на темпоральних характеристиках хвороби. Так, це можуть бути означення, які показують «вік» хвороби: *new* (21), *old* (5), *brand new* (3), *rusty*, *last*; *newer*, *the latest*. Є прикметники, що вказують на тривалість хвороби: *permanent*, *never-ending*, *everlasting*, *eternal*. І це хвороби, притаманні певним віковим категоріям або навіть цілим епохам: *teenage disease*, *childhood disease*, *disease of the age*, *disease of today*, *disease of the century*, *dreamer's disease* (2).

Dreamer's disease – це хвороба, притаманна молоді, симптомами якої називають наполегливість, оптимізм, самовпевненість, слідування своїм мріям, байдужість до чужої думки, насолоду життям, віру в те, що ти отримаєш те, що сам даєш.

Наступна група містить хвороби за ступенем розвитку: *ripe* (2), *advanced*, *not the whole*, *full of disease* (3), *slow*; змінюваністю: *the same* (15), *another* (5), *other* (2), *different*, *unchanged*; ступенем впливу та тяжкості: *more disease* (2), *small*, *little*, *one man army of disease*, *big*, *great*, *the greatest*, *serious*, *pure*, *the*

blackest. Навіть сама хвороба може бути хворою, що робить її ще більш тяжкою: *sick* (5), *ill*, *sickly*, *unhealthy*. Хвороба буває безсимптомною, прихованою, у контекстах це показано такими прикметниками: *disguised*, *secret*, *hiding*, *silent*. З іншого боку, акцент може бути на особливості хвороби: *special*, *unique*, *particular* [38, с.93].

Шоста група вказує на ступінь поширеності хвороби територіально та частотно: *common* (5), *rare* (2), *vast*, *interstate*, *disease for me*.

Інша група означень накреслює наслідки, результат хвороби чи можливість вилікувати хворого.

З одного боку, це хвороби, які є руйнівними, вбивчими: *wasting* (2), *destroying*, *ruin*, *beating*, *killing*, *thug* (2). З іншого боку, невиліковні та смертельні хвороби – у медичних термінах: *chronic* (3), *terminal* (3), *malignancy*, *curable*, *incurable*, *cancerous*, *reoccurring*; у немедичних термінах: *deadly* (15), *the deadliest* (2, до речі, в одному із цих прикладів ідеться про СНІД), *death*, *deaded*, *undead*, *fatal* (7), *dark* (2), *virulent*, *hopeless*, *disease you won't beat* [38, с.95].

Усі вищезазначені групи можна описати як фактичні, об'єктивні. Група прикметників, що виражають суб'єктивну думку, менша. Почнемо з негативної оцінки хвороби – жахлива: *horrible* (4), *terrible*, *awful*, *dreadful*, *diabolic*, *nasty*; погана, зла, неприємна, бридка: *bad* (7), *the worst* (3), *evil* (2), *dirty*, *sad* (2), *stupid*; *** (12), *damn* (2); *disgusting*; *dangerous*. За позитивної оцінки хвороба буває гарною: *good* (3), *better*, *the best*, *beautiful* (4), *divine* (2), *perfect* (3); улюбленою: *favourite* (4).

Особливого пояснення вимагає сполучуваність присвійних займенників із лексемою *disease*. Так, словосполучення *my disease* вживається 50 разів, але акцент на займеннику наявний лише в чотирьох прикладах. Словосполучення *your disease* має розподіл 31 на шість прикладів, *our disease* має розподіл 7 на один приклад. Присвійні займенники можуть підкреслити спільність усього у близьких людей: *Your breath, my breath* // *Your life, my life* // *Your disease, my disease* (*If Walls Could Talk – Sweet Karma*), або акцентувати на швидкому

поширенні хвороби: *It's your disease // It's our disease // It's all diseased (Hexadiode – Synchronocidal)* [10, с.237].

Атрибутивна модель *N + of disease* вміщує низку словосполучень із такими іменниками: *wake, incarnation, breed, seed, flower, cause* (3), *danger, path, plague, spread, wind; sign(s)* (3), *symptom, pain, growth, grip, smell; kind* (8), *type* (2), *state, point, form, phase, generations, case, history, list, part; fear; dose, injection, torrent, cup; discovery* (2), *knowledge, face; result, triumph* (2), *overload, scars, sword; healer, doctor* (2); *queen, prince; son, child; victim* (5), *host; decade; congress, eye; house*.

Частина цих словосполучень мають пряме значення і не потребують пояснень, а метафоричний складник опишемо пізніше.

Атрибутивна модель *Adj + prep + N* нечисленна: *free from / of disease / disease free* (6), *devoid of disease, sick with disease, sick without disease, down with disease, refulgent with disease, immune to disease, prone to disease*.

У предикативній моделі спочатку зупинимося на моделі *V + (prep) + N*, до якої належать дев'ять груп.

1. Нести, передавати, поширювати хворобу: *spread* (42), *give* (15), *bring / bring on* (7), *contract* (6), *carry* (6), *fill sth / sb with* (6), *pass* (4), *inflict* (2), *bear, promote, push, slip, send, weed the world of, release, cast into, expose to, deliver, enable, smoke up* (про спалене листя), *flood with, seed, blow into mind, baptize blood with*. Також у текстах наявні іменники, що є похідними від відповідних дієслів: *carriers / bringers / bearer of disease* [19, с.35].

2. Створити хворобу: *create* (5), *breed* (3), *make* (2), *build, birth, develop, spray, bless with, summon*. До речі, *birth disease* та *bless with disease* вживаються в релігійному контексті – звернення ліричного героя до Бога.

3. Захворіти, заразитися: *get* (66), *catch* (19), *take (over)* (5), *fall into* (3), *lead to* (3), *fall back into* (2), *come down with* (2), *infest with* (3), *infect with* (9), *inject, harbour, give in to, pack, acquire, accept, come into, steal, put on garments of disease*.

Також хворобу можна купити чи продати, за неї можна заплатити або ризикнути – у контексті хвороби, яку підхопиш від повії: *pay for disease, sell*

disease (3), *buy disease* (2), *risk (of getting) disease* (про незахищені статеві стосунки) (2): *When you entertain your men don't know the risk of getting disease* (Iron Maiden – 22 Acacia Avenue) [19, с.37].

Хворобу можна (не) хотіти, (не) потребувати: *(don't) want disease* (12), *(don't) need disease* (4), *disease that we crave*. Із заперечними реченнями все одразу зрозуміло – людина не хоче заразитися хворобою від іншої людини: *But I don't want this disease* (Sikth – Such the Fool). У стверджувальних реченнях є два варіанти: 1) ліричний герой має настільки глибокі та щирі почуття, що готовий розділити з коханою людиною все, навіть хворобу: *I want your ugly, I want your disease // I want your everything as long as it's free // I want your love* (Lady Gaga – Bad Romance); 2) кохана людина померла, а тому ліричний герой теж не бажає жити: *If there is disease in you // I want to have that disease too // "Cause if you'd die // Then I should die beside you* (The Ark – Disease). Іноді бажання і потреба протиставлені: *All I ever wanted // Not what I need // I had everything // It was my disease* (Angie Aparo – Love).

4. Мати хворобу, страждати від хвороби (навіть до смерті): *have* (19), *die from / of* (16), а також зауважимо *dead from disease, suffer from* (7), *live in / with* (2), *wear* (2), *choke on* (2), *experience, hold, counterfeit, stay at home with, lose identity in, lose life to, swarm with, step on* (евфемізм – «зробити боляче»), *breathe, bleed, dive into, drown me in*.

Саме в цій групі розглянемо й модель РІІ + (prep) + N, тому що дієприкметники описують стан людини, яка хворіє.

1. Прийменник *with*: *plagued with / by* (4), *hit with / by* (3), а також *disease hits the street, stricken / struck with* (3); *disease stricken ma disease strikes* (4), *ridden* (2), *bloated, scarred, contaminated, crippled, filled, inflicted, stained, bred*.

2. Прийменник *in*: *drenched in disease* (2), *wrapped* (2), *locked, riddled, draped, а також згадаємо disease covered*.

3. Прийменник *by*: *destroyed by disease* (2), *smothered, swept, outshined, blinded, worked, wiped off, altered*.

4. Виявити хворобу: *feel* (9), *see* (5), *face* (3), *recognize* (2), *think about / of* (2), *diagnose*, *uncover*, *reveal*, *classify*, *show*, *gripe at*, *watch out for*, *hear about*, *smell disease in the air*.

5. Назвати хворобу: *call sth disease* (5), *name*, *call*: *They have yet to name your disease* (Stephanie Rearick – *Disease*).

6. Вилікувати хворобу, позбутися хвороби: *cure (of, from) disease* (17), *heal (sb of / from)* (11), *fight (against)* (8), *kill* (7), *do away with / with / about / for* (4), *(get) rid (of / sb of)* (3), *shake (off)* (2), *find a solution to* (2), *turn away from* (2), *save from* (2), *stop* (2), *confront* (2), *clear* (2), *combat* (2), *kiss* (метонімія – «місце, де болить») (2), *protect against*, *fix*, *clean*, *wash away*, *stitch*, *shut down*, *brush aside*, *beat*, *struggle with*, *take away*, *withstand*, *disabuse of*, *wipe*, *nurse on*, *destroy*, *ease*, *survive to*, *tear*, *work on*, *treat* [15, с.8].

7. Погіршувати хворобу або отримувати користь з неї: *feed disease* (5), *gratify*, *sympathize with*, *worship*, *thrive on*, *blame on*, *serve*, *beg*, *feed on*.

8. Дієслівні словосполучення, які не можна віднести до жодної з вищеназваних груп: *laugh at disease* (2), *clean sth with disease* (2), *go out with disease*, *dance with disease*.

У предикативній моделі N + V ми виокремили три групи словосполучень:

1. Хвороби без очевидної персоніфікації: *disease spreads* (22), *spreads death*, *makes sick / ill* (2), *pulls sb down* (2), *covers the world* (2), *causes sth* (2), *holds on* (2), *drains*, *leaves rashes*, *stains*, *rubs off on me*, *does to sb*, *remains the same*, *wears away*, *keep sb alive*, *is at its worst*, *is everywhere*, *is all we've gotten*, *diseases are common*.

2. Хвороби із чіткою персоніфікацією: *disease kills* (8), *a також a killer that hides in the wind*, *shows traces of an assassin*, *comes (back / over sb)* (8), *grows* (6), *eats (sb / at sb / away / through)* (5), *waits* (3), *goes (round and round)* (3), *creeps inside / through* (2), *controls / takes control* (2), *runs* (3), *hurts* (3), *inflicts pain*, *infects* (3), *afflicts sb*, *plagues* (2), *brings to knees*, *haunts* (2), *invades*, *can't see*, *claims the air all around sb*, *evicts sb from sb's life*, *consumes sb*, *has no power over sb*, *takes hold*, *takes over* (3), *takes and takes*, *gets the game muffled*, *dies*, *messes with sb's head*, *moves*, *continues its spree*, *aids the victim*, *breeds apathy*, *is insane*.

3. Хвороби з рисами інших об'єктів: *disease flows through veins, floods sb inside, burns inside, melts sb away, bleeds from sb, hangs in the air, inflames sth* [10, с.84].

Прийменникова модель *like (a) disease* налічує 98 прикладів. Дієслівний ряд, який можна побачити в цій моделі, досить різноманітний: *be, breathe, breed, burn through veins, bury, cross, eradicate, feed, feel, grow, hang around, haunt, hold on, infect, inflame, knock down, live, plague, run through veins, spawn, spread, stain, strike, take over*. Окремо маємо зазначити словосполучення *treat sb like disease* (5), де бачимо гру слів, через те, що дієслово має кілька значень, серед яких лікувати хворобу та ставитися. Також до цієї моделі відносимо синонімічний варіант *as (a) disease* (2).

Як ми вже зазначали раніше, окрім іменника *disease* репрезентантами концепту є дієслово *to disease* (8 прикладів), іменник *disease* як означення перед іншим іменником (5) та дієприкметник *diseased*.

Отже, за допомогою когнітивнодискурсивного підходу в цій розвідці ми з'ясували специфіку вербалізації концепту *DISEASE* як відкритої багатогранної одиниці людської свідомості, що конструюється в полі сучасного англомовного дискурсу і репрезентує, з одного боку, індивідуальний, а з іншого – загальносуспільний досвід, пов'язаний із тлумаченням стану хвороби у свідомості носіїв англійської мови [23, с.83].

У результаті розгляду понятійного складника концепту *DISEASE* можна побачити, що у фразеологізмах утілені всі вказані у словниках значення лексеми *disease*, але з більшою кількістю відтінків та метафоричних змістів.

Під час вивчення змістового складника концепту ми зупинилися на функціонально-семантичних моделях, які можна виокремити у структурі колокацій лексеми *disease*. Дані, отримані з вибірки, показали, що найчисленнішою є атрибутивна модель (729 прикладів), а також предикативна (642). Прийменникова та номінативна моделі не такі поширені – 98 та 77 прикладів відповідно.

2.2. Репрезентація концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА на фразеологічному рівні

В ідіомах, які визначаються як стійкі неподільні висловлювання з властивими для них єдиним семантичним змістом, проявляються яскраві форми мовної виразності, емоційності, народної творчості.

Фразеологічна одиниця або ідіома – це образний стійкий зворот мови, який виражає єдине поняття, ніж те, що випливає зі значень його окремих складових елементів. Тобто загальний зміст ідіоми не є сумою значень його складових компонентів.

Перекласти ідіоматичний вислів дослівно неможливо, адже зміст фрази може бути втрачений. Складність розуміння значення фразеологічної одиниці, використовуючи дослівний переклад, створює проблему для вивчення ідіоми. Важко зрозуміти чи здогадатись значення фрази, не знаючи її зміст. Під час розуміння значення фразеологічної одиниці використовують такі способи перекладу: переклад абсолютним еквівалентом, відносним еквівалентом, фразеологічним аналогом рідної мови, описовий переклад [38, с.92].

Властива фразеологічним виразам лаконічність не може не привертати увагу під час вивчення іноземної мови. Такі висловлювання підвищують рівень зацікавленості студентів протягом всього періоду навчання. Мотивація до вивчення іноземної мови збільшується під час ознайомлення з тонкощами мови, отримання додаткових знань. Новизна вивчення мови може проявлятися під час розуміння змісту англійських ідіом, їх використання в певному контексті. Саме когнітивна гнучкість, пізнавальна цінність ідіоматичних виразів заслуговує на увагу та вивчення не тільки заради так званої етнографічної зацікавленості, а й заради можливості глибшого розуміння суті сучасних мовних зразків, явищ, процесів країни, мова якої вивчається [43, с.157].

Використання ідіом робить мову доповідача природнішою, яскравішою, показує високий рівень володіння іноземною мовою. Адже англійська мова відома великою кількістю фразеологічних одиниць. Їх використовують у фільмах, телепрограмах, газетах, художній літературі, дискусіях, побутових

розмовах, повсякденному житті. Художня виразність, емоційна забарвленість, неформальність вираження думок досягається за допомогою ідіом. Тому для створення неповторного колориту мови, способу мислення, стилістичного забарвлення своїх творів, англомовні письменники часто використовують ідіоматичні вислови. Ідіоми вивчають у середніх та вищих навчальних закладах для покращення рівня знань з англійської мови.

Для вивчення методики подання та закріплення англійських ідіом пропонуємо звернути увагу на теоретичне поняття ідіоми як одиниці фразеологізму, її пояснення в різних лінгвістичних дослідженнях.

Лінгвіст О.С. Ахманова визначає фразеологізми як «сполучення слів, в яких семантична цілісність домінує над окремими структурними елементами, в результаті чого таке словосполучення розглядають як еквівалент окремого слова у складі речення» [1, с. 504].

Пропонуємо поняття фразеологічних одиниць, яке дає лексикограф, доктор філологічних наук, професор І.Р. Гальперін: «Кожна мова має сполуки слів, де зміст цілого має перевагу над змістом складових елементів або значення всього словосполучення є не точним, а іноді зовсім не впливає з суми окремих частин даного сполучення слів. Такі словосполучення називають фразеологічними одиницями. Найбільш характерною рисою фразеологічних одиниць є незмінне розташування їх складових елементів та змістова єдність всього сполучення. Стійке семантичне поєднання сполучень слів є мовним надбанням та його лексичною складовою частиною. Фразеологізмами користуються як готовими одиницями мови та відтворюють у даній мові» [4, с. 169].

Щодо класифікації фразеологізмів, академік В. В. Виноградов розглядає фразеологізми з точки зору семантичної єдності їх складових елементів. Фразеологізми, як стійкі словосполучення, які використовуються в переносному значенні, поділяються на три групи: 1) фразеологічні зрощення; 2) фразеологічні єдності; 3) фразеологічні сполучення [12, с. 143]. Такий поділ виник в залежності від використання переносних значень фразеологізмів.

В сучасній англійській мові використовуються такі приклади даних типів фразеологічних одиниць:

1) фразеологічні зрощення – це сполучення слів, частиною яких є слова, які не використовуються в сучасній англійській мові чи значення окремих слів не пов'язане зі значенням загального висловлювання. Історичне значення таких фразеологічних зрощень пояснює їх сучасне використання. Наприклад, вираз «go Dutch» має значення «платити в складчину, платити кожному за себе». Його дослівний переклад може бути як «йти, робити по-голландські». Тому цей ідіоматичний вираз дослівно перекладати не варто.

Історія виникнення цієї ідіоми вказує на її походження. Відомо, що в XVII столітті, у 1652 році, розпочалась перша англо-голландська війна.

Метою війни було домінування на морських просторах Північного моря. Результатом політичних та економічних суперечностей став цілий ряд війн. Тому з часом з'явилися різні вирази, метою яких було приниження ворога. Зокрема, фраза «go Dutch» вказувала на голландську скупість [10, с.93].

В XIX столітті з'явилась ідіома, яка вказувала на суворість голландців, «to talk to like a Dutch uncle» – наставляти по-батьківськи; журити когонебудь. Фраза «to fight like Kilkenny cats» – «битися як кілкенійські коти (які билися доти, поки від них залишалися лише хвости), битися до взаємного знищення» також має історичне походження. Одна з легенд говорить про запеклу боротьбу між ірландськими містами Kilkenny і Irishtown у XVII столітті, що привело до їх повного знищення [45, с. 125]. Ідіома «a white elephant» – «непотрібна річ, подарунок, якого важко позбутися» пов'язана з історією про індійського короля Сіама. Король дарував білих слонів тим, кого хотів розорити. Цю легенду також датують XVII століттям. Ідіома «to rain cats and dogs» має кілька пояснень, а означає «дощ ллє, як із відра». Одне з пояснень відносять до середньовіччя, говорячи, що в давні часи тваринам не дозволялось жити в будинках, тому кішки і собаки жили на покрівлях будинків. Коли йшов сильний дощ, вони падали вниз [10].

2) фразеологічні єдності – це стійкі словосполучення, які зберігають значення окремих складових елементів за наявності загального переносного значення. Наприклад: *to throw the house out of the windows* – перевернути все догори дном; *to throw dust into smb.'s eyes* – заговорювати зуби; *to throw mud at smb.* – поливати брудом; *to make ends meet* – зводити кінці з кінцями (відчувати матеріальні складнощі); *to cut corners* – заощаджувати; *to break one's neck* – робити все можливе, працювати багато і старанно; *to cry over spilt milk* – втраченого не повернеш; *to make a storm in a teacup* – зробити з мухи слона; *to burn the candle at both ends* – запрацюватись, перевтомитися; *to spill the beans* – видати секрет; *to burn bridges* – спалювати мости; *to be narrow in the shoulders* – не розуміти жартів [8, с.93].

3) фразеологічні сполучення (поєднання) – стійкі сполучення слів, які складаються з слів, що мають вільне, фразеологічно пов'язане значення [2, с. 143]. Наприклад: *a piece of cake* – легке завдання; *an eager beaver* – працююча людина; *sky-high prices* – дуже високі ціни; *a bosom friend* – найкращий друг; *the Indian summer* – бабине літо; *apple of discord* – яблуко розбрату; *cock one's nose* – задирати ніс; *Augean stables* – Авгієві стайні; *Swan song* – лебедина пісня; *point of view* – точка зору.

Іще один тип фразеологічних одиниць виділив професор Н.М. Шанський:

4) фразеологічні вирази – стійкі фразеологічні звороти, складаються зі слів з вільним номінативним значенням. Фразеологічні вирази використовують як готові мовні одиниці із буквальним значенням компонентів, мають постійний лексичний склад і семантично подільні [9, с. 56]. До таких фразеологічних зворотів відносять англійські прислів'я та приказки, які вживаються в прямому значенні. Відомо, що прислів'я та приказки характеризуються своїм постійним, незмінним складом.

Прислів'я – логічно побудовані вирази, мають закінчену думку з повчальним змістом, найчастіше складаються з двох частин. Наприклад: *all is well that ends well* – все добре, що добре закінчується; *if there is a will, there is a way* – де бажання, там і вміння; *at home even the walls help* – вдома і стіни

допомагають; *many men, many minds* – скільки людей, стільки і думок; *out of sight, out of mind* – чого очі не бачать, того і серцю не жаль; *live and learn* – вік живи, вік учись; *no pain, no gain* – без болю немає прогресу; *a man is known by the company he keeps* – скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти; *a sound mind in a sound body* – в здоровому тілі здоровий дух; *cheek brings success* – самовпевненість приносить успіх; *a hungry man is an angry man* – голодний чоловік – сердитий чоловік.

Англійські приказки – це усталені лексичні вирази, образні метафори. Наприклад: *as busy as a bee* – дуже зайнятий; *to be more dead than alive* – бути дуже втомленим; *as old as the hills* – древній, як пагорби; *the eyes are the window of the soul* – очі – дзеркало душі. Природно вважати, що в прислів'ях проявляється народна мудрість, афористичність, влучність, виявляється, як сказав відомий англійський філософ Френсіс Бекон, «геній, розум і дух націй» [39, с.145].

Номінативне поле концепту “Здоров’я” є ключовою лексичною одиницею, яка номінує концепт в англійській мові є іменник «здоров'я» та його синоніми – іменники *wellness* і *wellbeing*; прикметник «здоров'я» і його похідні: здоровий, здоровий, здоровий [10, с.93].

Подальший аналіз основних способів номінації концепту (до складу якого входить стійке слово сполучення, словосполучення та ідіоми) дозволяє стверджувати, що ключові лексичні одиниці, їхні синоніми та антоніми можна розділити відповідно до ступеня якості, яку вони описують, на ті, що представляють норму та ті, що представляють позитивне чи негативне відхилення від норми, які можуть бути представлені графічно відображається за допомогою шкали, розділеної на нейтральну, позитивну та негативну зони.

Якості, розташовані в нейтральній зоні, представляють стан живого тіла через його здатність до виконання основних життєвих функцій або сприятливих для живого організму умов і оцінюються як добре здоров'я. Якості, розташовані в негативній або позитивній зонах, представляють стан живого організм через порушення його здатності виконувати основні життєві функції або несприятливі

для життя умови організму і оцінюються як погане або слабе здоров'я або «хворобу». Ступінь, до якого вони розходяться з норма характеризується різною інтенсивністю від слабого самопочуття до хвороби. Шляхи поняття вербалізації ґрунтуються на оцінці особистого вигляду, почуттів, естетичного враження, фізичного і психічного стану, поведінки, емоційних проявів, ставлення до життя і оточуючих [27, с.35].

Лексичні одиниці, що репрезентують периферію номінативного поля, групуються за спільністю семантичного компоненту, який можна визначити як «процес покращення чи втрати здоров'я». Вибрані лексичні одиниці також виділяються в зоні норми (бо несуть спільний семантичний компонент «до досягти нормального стану живого організму або наблизитися до нормального стану живого організму») і при негативній зоні (через спільність семантичного компонента «переходити в стан хвороби»).

На цьому етапі аналізу проаналізовано семантику всіх мовних засобів, що репрезентують концепт «здоров'я». словникові визначення та контекстний аналіз усіх лексичних одиниць, що становлять номінативне поле концепту «Здоров'я» [29, с.139].

Кожна лексична одиниця, що представляє концепт, піддається комплексному семантичному аналізу. Аналіз включає прямі номінації концепту здоров'я та лексичних одиниць, які репрезентують.

Різний прояв концепту в обох мовах і їх асоційованих дозволяє визначити такі основні семантичні компоненти: стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя – здоров'я, цілісність, придатність, життєва сила, благополуччя, здоров'я; загальна позитивна чи негативна оцінка стан людини в усіх аспектах, функціональна працездатність живого організму – добре, підтягнуто, підтягнуто, у доброму стані, *fettle, in fine [splendid] fettle* у хорошій формі, у доброму здоров'ї, цілий, здоровий, здоровий, міцний здоровий, нормальний *balanced, as fit as a fiddle, as sound as a bell, sane, insane*, здоровий як хрін, здорова як вода. тощо; *force/weakness* – сильний, слабкий, дужий, сільний, міцний (який відзначається великою фізичною силою), міцний, як хрипкий,

тощо.; загальна конституція – міцна, кремезна, мускули, м'язи, сухожилля, м'язуватий, мускулістий, мускулястий, жілавий (який має розвинені м'язи), шкура та кісти, крихкий, добре складений тощо; життєва сила, енергія, працездатність – життєвий, міцний, піднесений, жвавий, як цвіркун, живий і бадьорий, здатність, великої витривалості, працездатний, спроможний, витривалий, інвалідність, інвалід, виснажливий, непрацездатний, інвалід, непрацездатний, недієздатний, втомлений, виснажений, втомлений, кримічний, нещасний, сумний, пригнічений, депресивний та ін.; процеси та прояви змін (сприятливих чи несприятливих) у людини умови – одужати, одужати (поправитися, зміцніти), стати на шлях здоров'я, поправитися; до підібрати; поправити здоров'я, втратити здоров'я, захворіти, хворіти, хворіти, захворіти, злягті, видужувати, поправлятися, put someone right, bring someone round, turn the corner, come back from двері смерті, на шляху до одужання, повернутися до гіршого тощо [32, с.135].

Образний зміст поняття об'єднує уявну інтерпретацію людського індивідуального сприйняття та оцінки свого фізичного стану і кристалізується у формі метафор, порівнянь, епітетів тощо. Фразеологічні одиниці та ідіоми, які репрезентують уявлення про позитивний стан організму людини та описують гарне самопочуття, енергетичну активність, привабливість і радість життя - це, як правило, візуальні, акустичні чи когнітивні образи.

Візуальний образ міцного здоров'я міцно асоціюється в обох мовах із гарним кольором обличчя – яскравим кольором, рум'яність, троянди, здорове сяйво, розквіт молодості; здоровий рум'янець, рум'янець молодості тощо. Акустичний образи: підходять, як скрипка, звучать, як дзвін. Основою цих акустичних образів є інтерпретація міцне здоров'я як гармонія і злагода всіх біологічних процесів і функцій, подібних до гармонії і гармонія музики, або довершеність, чіткість налаштованого музичного інструменту. Когнітивні образи: сильні як віл/хрипкий/бик, їсть як вовк, спить як бог, придатний як блоха, голосний як плотва, жвавий як цвіркун здоровий як бик/кінь/віль, здоровий як вода/земля, здоровий як хрін, сильний (міцний) як дуб, рум'яний як яблучко,

шкіра як персик тощо [10, с.93]. Когнітивні образи, що представляють ідею відновлення, є метафори, що мають у своєму складі лексичні одиниці із семантикою руху: поворот *back from the death's door, on the way to recovery* тощо [12, с.75].

В англійських когнітивних образах, які актуалізують поняття «Здоров'я» основа образного сприйняття базується на порівнянні здоров'я із силою, витривалістю, енергійністю, жвавістю живих істот, тоді як в українських номінаціях переважають назви рослин і явищ природи. Також варто звернути увагу на те, що в англійській мові зустрічаємо ідіому «*full of beans*», де ідеї здоров'я представлені через ідею плідності та стиглості.

Фразеологічні одиниці, що відображають уявлення про негативний стан людського організму та описують погане/погане здоров'я, брак енергії, хворобу, як правило, є візуальними та когнітивними образами. Цей тип зазвичай є метафорами та метоніміями, у яких погане здоров'я асоціюється з рухом вниз, смертю, землею, або з поняттями, що мають загальнонегативне значення в суспільному пізнанні. Зорові образи: *deathly pale, as lean as a rake, as thin as a lath (as a herring), bag of bones*, худий як скіпка, шкіра та кістки.

Когнітивні образи: *to go downhill, take a turn for the worse, run oneself into the ground*.

Образний потенціал концепту «Здоров'я» виявляється також у можливості образності перенесення слів «здоров'я» та «здоровий» для позначення успіху та ефективності чогось, наприклад організації чи системи (наприклад: *the health of the economy, the healthy society, the future health of the banking industry*) або для вимірювання морального, утилітарного, прагматичного аспекту поведінки, дій, діяльності (здоровий підхід до справи, здоровий інтерес) [27, с.83].

Асоціативне поле концепту «Здоров'я» в англійській лінгвокультурі включає лексичні одиниці, які мають у своїй семантичній структурі такі семантичні компоненти:

1) мати або спричиняти цілющу дію, спричиняти поліпшення фізичного чи психічного стану *directed to the improvement of health: to cure, curative, therapeutic (effect, therapeutic physical training); medicative, medical;*

2) основні фактори міцного здоров'я: *healthy living, healthy lifestyle, balanced diet, nutritious food, healthy environment, coping with stress, to cope with stress;*

3) процеси та явища, пов'язані зі здоров'ям людини або відображають суспільну стурбованість здоров'ям: *ealth and Safety at Work Act, health authority, health and wealth, health benefit, health bill, health care* [31, с.245].

Слід зазначити, що цей набір номінацій аспектів концепції представляє фактори або процеси які відзначені сильною позитивною оцінкою, для більшості представлених лексичних одиниць не допускають антоніми. Набір заперечних номінацій цього типу обмежений: *to harm, to injure, to hurt; to be injurious (to); to damage; (to affect) one's health, to be injurious to health; destructive, disastrous; ruinous, noxious, hurtful; to age in the meaning: to seem to be much older and less strong or less alert or to cause untimely aging* згубний (який загрожує смертю, нещастям чи веде до них), шкідливий (який шкодить комусь, чомусь, перев. здоров'ю, погано впливає на когось, щось), нездоровий, отруйний, тлінний.

На цьому етапі кожна лексична одиниця піддається комплексному семантичному аналізу. Аналіз включає прямі номінації поняття здоров'я та здоров'я як лексичні одиниці, які представляють різний прояв концепту у мові та їхніх асоціаціях дозволяє визначити такі основні семантичні компоненти: *efficiency, purpose, benefit and function – health care, health insurance, health laws, health protection, medical service, a medical centre, hospital; polyclinic, socialized medicine*, охорона здоров'я, медичне страхування, законодавство з питань охорони здоров'я, медичне обслуговування, медичний огляд, лікарський огляд; медичне обстеження охорони здоров'я, медичне обслуговування, медичний огляд, лікарський огляд; медичне обстеження [43, с.157].

Аналіз прислів'їв і приказок дозволяє визначити ті характеристики поняття, які є розглядається як найважливіше, істотне, відмінне, що репрезентує

поняття як об'єкт особистісної соціальної оцінки та обговорення. Вона спрямована на розкриття їх культурно значущого змісту та визначення свого місця в національній картині світу. Аналіз прислів'їв і приказок дає змогу класифікувати їх за ключовою концептуальною ознакою, яка приписується поняттю здоров'я.

Здоров'я – велика цінність. Здоров'я – це багатство, надбання, яке неможливо виміряти матеріально: здоров'я чудове багатство. Найбільше багатство – здоров'я. Здоров'я всієї голови. Здоров'я - міцний дух, *good humor and wisdom*: У здоровому тілі – здоровий дух. Хвороба в тілі приносить печаль у розум. Здоров'я - це питання особистої відповідальності: Ви є що ти їси. Люди часто хворіють, бо глядітись не уміють. Береженого Бог береже [3, с.79]. Здоров'я є *specifically related to activity and labour*: Праця – здоров'я, лень – хвороба.

Інші прислів'я актуалізують різні типи зв'язку між здоров'ям людини та віком, зовнішністю, умови життя, харчування тощо.

Аналіз усних і розмовних формул, привітань, поздоровлень і побажань дозволяє нам визначити таку семантичну характеристику поняття «Здоров'я»: Здоров'я – об'єкт особистісного інтересу, комунікативний інтерес, добрі побажання та дружні почуття до кого-небудь: розпитувати (питати) про чиєсь здоров'я, платити за чиєсь здоров'я, за добро чиєсь здоров'я, бажати бути *in the best of one's*, *to wished everlasting good health, your health!*, цікавитись чиїмось здоров'ям, як ваше здоров'я?, (за) ваше здоров'я!, здрáстуй (здрастуйте), дóброго здорóв'я. Визначені когнітивні особливості, отримані в результаті аналізу змісту прислів'їв, приказок, розмовні формули, вітання та побажання розглядаються як основні когнітивні ознаки концепту «здоров'я» в обох мовах і становлять основу когнітивної інтерпретації та опису змісту концепції зістарити, зістаритися, одряхліти, одряхнути (стати немічним у старості); відцвісті (статистаршим, старим, втрачаючи красу), *unhealthy living, unhealthy food, harmful (climate, food), bad habits, etc.*

Поняття «Здоров'я» в обох мовах об'єднує [23, с.137]:

а) об'єктивне, пряме та суб'єктивне, образне відображення фізичного та психічного стану, вербалізованого слова, словосполучення та ідіоми;

б) дидактична інтерпретація різних аспектів поняття, що відображає узагальнення і оцінку соціального повсякденного досвіду, соціальне та індивідуальне сприйняття та оцінку своєї поведінки кристалізується у вигляді лексичних одиниць прислів'їв і приказок;

в) узагальнена інформація про основні чинники доброго здоров'я та пов'язані з ними процеси та явища здоров'я людини або відображення соціальної стурбованості здоров'ям; звички, корисні або шкідливі для здоров'я; основні норми та стереотипи поведінки, спосіб життя;

г) опис ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя, медицини як засобу відновлення, збереження або, навпаки, погіршення здоров'я;

д) висвітлення ролі медицини та медичної допомоги для здоров'я особистості та здоров'я суспільства в цілому;

е) уявлення про цінність здоров'я в житті людини.

Висновки до розділу 2.

Як було розглянуто, фразеологічне значення має модель, яка складається з концептуального та семантичного рівнів і є прообразом усіх фразеологізмів, що номінують сферу здоров'я. В результаті аналізу було знайдено дев'ять метафоричних моделей, кожна з яких має складну будову, яка була розглянута на прикладі моделі *health – is energy/activity*. Внутрішньою структурою цієї моделі стали п'ять підгруп: *energy - is strength*, *energy - is youth*, *energy - is high spirit*, *energy - is an active state*, *energy - is a stable state*. Підставами підгрупи *energy - is strength* (енергійність - це сила) стали чотири компоненти: статура людини, швидкість, фізичні вправи та ентузіазм. Як показав аналіз, фразеологічне значення складається не тільки з компонентів, що вказують на сферу здоров'я, але і з компонентів інших концептів, а так само воно складається з метафоричних та неметафоричних основ.

Отже, за результатами проведеного дослідження вважаємо можливим представити когнітивне тлумачення концепту «Health» - психічний і фізичний стан живого організму його функціональна працездатність, яка проявляється в загальному зовнішньому вигляді, дія, поведінка, здібності, суб'єктивні відчуття тощо; на нього впливає різні фактори як природного, так і соціального характеру. Здоров'я є цінним майном багатством, благословенням. Здоров'я є об'єктом особистої, суспільної, правової відповідальності і захисту. Здоров'я – тема соціального спілкування людини, актуалізована у привітанні, поздоровленні, доброму побажання Людина, яка є здоровою, виглядає, відчувається та діє належним чином які свідчать про його добрий/ідеальний фізичний та психічний стан; зазвичай фізично сильна, добре складена, енергійна, працездатна; перебуває в доброму гуморі; має гарне травлення; не потребує жодного медичного лікування та не вдається ні до яких ліків. Щоб бути (залишатися) здоровою, людина повинна вести здоровий спосіб життя, бути здоровою, бути активною та мислити позитивно.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТИ ЗДОРОВ'Я І ХВОРОБА У ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

3.1 Номінативне поле концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА у французькій мові

Здоров'я як онтологічна реальність, що характеризує психофізичний стан людини і складова основу її життєдіяльності, представляє особливу важливість як в індивідуально-особистісному, так і соціальному планах, утворюючи собою постійний предмет оцінювання, що знаходить вираження як на рівні закріплення даних процесів у системно-мовному номінативному плані, так і у плані актуальних процесів осмислення – концептуалізації різного типу дискурсів. Оскільки підтримка здоров'я, виявлення ризиків і небезпек, здатних на нього вплинути, становлять основу життєспроможності людини і суспільства, навколо теми здоров'я формується предметне референціальне поле. Його структурація утворює концептосферу, у центрі якої є базовий концепт '*santé*'. Тому аналіз основного знака, що репрезентує даний концепт у французькій мові, стає необхідним виявлення ядерних смислів, спочатку закладених у цій предметній області, з урахуванням яких здійснюється подальше осмислення і оцінювання.

Іменник *la santé*, що репрезентує концепт '*santé*' в сучасній французькій мові, належить його споконвічному фонду. За даними історичного словника французької мови, етимологією *santé* є латинський іменник у формі акузативу *sanitatem* від *sanitas, âtis*, що означало здоров'я тіла та духу (*du corps et de l'esprit*) [39, с.257]. С тим самим коренем в латинській мові існувало дієслово *sano* – «лікувати», «зцілювати», тобто робити здоровим, і прикметник *sanus*, що має значення – «здоровий», «здоровий», «розумний». Крім прямого попередника *santé*, латинською мовою застосовують інші слова, що стосуються різних частин мови та передають значення. Сюди можемо віднести іменники: *salus, ūtis* – «здоров'я», «благополуччя», «порятунок», «вітання»; *valetudo, ĩni* – «стан здоров'я»; прикметники: *salvus* – неушкоджений, цілий; *validus* – «сильний», «здоровий»; дієслова: *salveo* – «бути здоровим»; *valeo, ui, valere* – «бути

здоровим», «бути в стані», «мати значення» [Ярхо, 1993, с. 373, 379]. Усі перелічені слова багатозначні та мають одне із значень здоров'я. Це свідчить про втрату сфери застосування їх первинних значень та про їх вихід із застосування.

Слово *santé* було запозичене з латини у формі *sanitas* (980), що стало *saniteit*, (1190) і пізніше *sanité* (XIII ст) у значенні - «хороший фізичний стан людини». Це значення залишається і в сучасній французькій мові, будучи первинним, закріпленим за словом *santé*: «*bon état physiologique d'un être vivant*» [17, с53], «*état de quelqu'un dont l'organisme fonctionne bien*» [35, с.143]. Дефініції звертають увагу на факт того, що *santé* не просто позначає деякий стан, але дає позитивну оцінку цього стану.

У процесі еволюції *santé* значно розширює сферу свого функціонування. Якщо в латинській і ще в період старофранцузької мови слово мало тільки одне значення - здоров'я як стан людини [7, с.53], то в наступні періоди свого розвитку слово починає вживатися для позначення інших аспектів життя людини. Серед них гармонія психічного або релігійного життя (*santé spirituelle*), інтелектуального (*santé de l'esprit*), морального (*santé morale*) [7, с.58]. При цьому вирази, що виникли також мають позитивну оцінну семантику, що поширюється на всі знову з'являються у мові поєднання з *santé*: *boire à la santé* (1595), *avoir de la santé* (1894).

У переносному значенні ідея позитивного оцінювання перетворюється на XVI в. з позначення стану людини, визначення якості судження, сприятливого стану повітря, ситуації у місті, місцевості [23, с.5]. Згідно з енциклопедичним словником Larousse, і в даний період розвитку мови слово не перестає вживатися в подібному розумінні: «*état d'un système, d'une branche d'activités quelconques (santé économique d'une région)*» [23, с.7].

У сучасній французькій мові за знаком *santé* закріплено більше значень, ніж гарний стан організму. Це також може бути будь-який звичайний стан взагалі (*état de l'organisme bon ou mauvais*). Однак наявність здоров'я розцінюється завжди позитивно, що знаходить своє підтвердження у вживанні самого слова

santé. Так, з одного боку, у виразах *il est en pleine santé, favorable favorable pour la santé* домінує сема позитивної оцінки стану. З іншого боку, втрата цього стану оцінюється як щось негативне: *perdre la santé, détruire sa santé* [7, с35]. Той, хто не має здоров'я, сприймається як неповноцінний, хворий, що наголошується авторами словника синонімів *être en bonne santé, antonyme - être malade* [7, с,39]. З даних прикладів випливає, що здоровий стан не просто оцінюється позитивно, але набуває особливої значущості для людини.

Далі в міру того, як поняття «психіка» входить у повсякденне життя людини, слово *santé* починає застосовуватися для позначення врівноваженості людини, її спокою в психічному плані, тобто, загалом, її психологічного стану – «*équilibre mental, fonctionnement harmonieux du psychisme*» [37, с83]. Як наслідок, під здоров'ям сьогодні розуміється не тільки фізичний, а й психічний стан, що відображається у словнику синонімів, що приводить поряд з *vitalité équilibre* як *santé* [31, с.190]. Психічний стан стає не менш важливим, ніж фізичний, оскільки він також дозволяє людині працювати та існувати в суспільстві. Тому сема цінності залишається закріпленою за цим знаком, про що свідчить і наведений синонім *vitalité*, що прирівнює здоров'я до самого життя. Слово, таким чином, розширює своє значення, але при цьому не змінює своєї оцінної семантики.

Важливо також відзначити, що слово *santé* в сучасній французькій мові має антонім *insanité* (божевілля). Причому слово *insanité* протилежне за змістом лише одному із значень *santé*, а саме – психічному здоров'ю. При порівнянні двох слів відзначається їх схожість у плані висловлювання: слово *insanité* також утворено від латинського *sanitas, àtis* за допомогою додавання суфікса «*té*» (за аналогією з *itas*, що дав *té* більшості слів, що сформувалися від подібних латинських) і префікса «*in*». Однак наявність у його корені голосного «*i*» підтверджує, що воно не належить споконвічному фонду французької мови, а є науковим запозиченням з латині, оскільки ніякі фонетичні зміни не відображені в його формі. Отже, можна припустити, що це слово було створено штучно і перейшло в мову зі спеціалізованої сфери вживання. *Insanité* був медичним терміном, утвореним за аналогією. Термін прийшов у французьку мову і отримав

широке вживання у зв'язку з розвитком медичних і психологічних наук, але в даний час цей знак перестав бути лише терміном, він зрозумілий усім, хто говорить французькою мовою. Обидва знаки (*santé ma insanté*) у сучасній мові належать до шару загальноновживаної лексики. Це говорить про широку сферу їх функціонування, яка виходить за рамки спеціалізованої професійної сфери. Отже, турбота про психічний стан стосується кожного, а не лише визнаних хворих [9, с.235].

У XVII в. слово *santé* набуває «неантропологічного» значення, що полягає в ідеї колективної ситуації, що стосується здоров'я людей [12, с.257], що виражається у поєднаннях: *maison de santé* (1721), *bureau de santé* (1812), *service de santé* (1825). Пізніше деякі з них виходять із застосування, але ідея колективності закріплюється у складі знака. Так, за твердженням М. Фуко, «в епоху, коли індустріальний капітал почав зважати на повсякденні потреби своїх робітників, захворювання набуло соціального значення: підтримання здоров'я, лікування, допомога бідним хворим, пошук причин і вогнищ захворювань — все це стало колективною турботою, яку держава мала частково взяти на свій рахунок, частково прийняти під спостереження» [7, с.43]. Проводиться зв'язок між діяльністю держави та здоров'ям індивіда, виникає інтеграція політичного та медичного дискурсів, що, згідно з висновками М. Фуко, призводить до появи нових об'єктів і, отже, до змін у розумінні здоров'я. Це підтверджується появою мовного знака *Ministère de la Santé*, що позначає міністерство, яке бере на себе зобов'язання та контролює стан здоров'я нації. Саме слово *santé* при цьому починає використовуватися також у спеціалізованому значенні, як назва міністерства і як позначення окремих служб, до функцій яких входить спостереження за розвитком різних хвороб [30, с.83].

Отже, вже на початку XIX ст. приходить усвідомлення того, що рівень здоров'я громадян говорить про рівень розвитку держави. Враховуючи, що рівень економічного розвитку французької держави є досить високим, в очах громадян саме воно має забезпечити здоров'я людей. На підтвердження цьому у мові виявляється одиниця *santé publique*, що зустрічається досить часто нині

особливо медійному дискурсі. Її присутність у мові та частотність вживання вказують на факт того, що здоров'я розуміється як суспільний феномен, який має важливість не просто для окремого індивіда, а для всього суспільства як колективного суб'єкта, від якого діє влада.

Аналіз словникових дефініцій слова *santé* показав, що у процесі історичного поступу його значення розширилося. Це, по-перше, спричинене втратою значень латинських синонімів *santé*, відповідно *santé* стало служити в мові для їх заміни, що призвело до його більш широкого та нейтрального вживання. Факт того, що *santé* включає сьогодні ті нюанси, які в латинській мові були закріплені за іншими словами, підтверджується і тим, що це слово не має повних синонімів. Виходячи з даного факту, можна припустити, що саме слово *santé* набагато ясніше відображало уявлення про здоров'я у свідомості носіїв французької мови, ніж інші латинські слова, тому саме воно почало репрезентувати концепт здоров'я. По-друге, розширенню плану змісту слова *santé* сприяло його вживання в переносному значенні, що простежується [43, с.150].

У цілому нині, проведена за даними словників діяхронічна семіометрія французького слова *santé* показує, що його ядерним змістом є нормальний, гармонійний, благополучний, стан когось або (по лінії екстенсії) чогось, що не завдає больових відчуттів. У оцінному плані слово перестало бути нейтральним, а містить у собі позитивну оцінку, яка поступово призводить до визнання цінності станів, позначених цим знаком. Також за даними етносеміометрії, у французькій мові *santé* є мотивуючою семантичною ознакою іменника *la valeur* 'цінність' - імені концепту категоріального статусу [42, с.135]. Відповідно, додаткові значення фіксують зв'язок із ціннісною системою «людина-життя-щастя»: самим життям, силою, працездатністю, радістю життя, духовністю, динамічністю [42, с.179].

Перейдемо до синхронного аналізу слова *santé*. Для цього відновимо основні контексти його вживання на етапі. Серед таких [9, с.135]:

- звичайний контекст (розмова про здоров'я - *tu te sens bien?*);

- ритуальний контекст (побажання здоров'я – *à la santé*);
- професійний медичний контекст;
- науковий медичний контекст;
- соціологічний статистико-аналітичний контекст (ст. Мегте!.); '
- політико-юридичний контекст (що стосується охорони здоров'я);
- медійний контекст, поданий у ЗМІ.

Різноманітність контекстів свідчить, передусім, значимість даного поняття для індивіда та суспільства. Оскільки кожен із даних контекстів співвідноситься з комунікативною ситуацією певного типу, він стає локусом актуалізації відповідного їй дискурсу. Отже, здоров'я є предметом множинних типів дискурсів, навколо нього в сучасному дискурсивному просторі виділяється предметна область, даний концепт через свою значущість не перестає привертати увагу і давати перспективу для розвитку думки того, хто говорить [23, с.45], він концентрує навколо себе різні смисли [23, с.57] та мотивує появу висловлювань [32, с.179]. У широкому плані здоров'я є макротемою, аспекти якої співвідносяться до тієї чи іншої реальної ситуації референтного світу. Сукупність ситуацій, які стосуються здоров'я, мотивує породження дискурсів різного типу, тобто різних способів концептуалізації. Отже, можна говорити про предметну область як область концептуалізації. Залежно від контексту здоров'я концептуалізується по-різному, породжуючи простір різних смислів, що циркулюють у суспільстві як системі комунікації [10, с/93].

Отже, предметна область сприймається як частина дискурсивного простору, обмежена рекурентної тематикою, яка піддається концептуалізації у дискурсах різного типу. Відповідно до виділених вище контекстів вживання, предметна область здоров'я формує персональний дискурс, що актуалізується в ситуації повсякденного спілкування; медичний дискурс, що практикується в межах медичних установ будь-якого типу і ділиться, у свою чергу, на професійний та науковий медичний; адміністративний дискурс, пов'язаний із організацією системи охорони здоров'я. В даний час здоров'я, що традиційно є ключовим поняттям у таких галузях, як медицина, валеологія, охорона здоров'я,

виходить за їх рамки і стає предметом обговорення, у тому числі і в медіа-просторі. Формується медійний дискурс про здоров'я, що відображає значні зміни, що переживаються сучасним суспільством, пов'язані з процесами глобалізації, загостренням екологічних та гуманітарних проблем, появою раніше невідомих хвороб, ризиками епідемій та пандемій, надмірною експлуатацією природних ресурсів, проявом тероризму, збільшенням ритму та напруженості життя, мобільності людини, підвищення конкуренції та іншими феноменами. У зв'язку з цим посилюються виклики та ризики для здоров'я, зростає занепокоєння членів суспільства, що сприяє зростанню ступеня атрактивності теми здоров'я для колективного публічного адресата у ЗМІ. Це підтверджується частотністю її представленості в Інтернет-просторі, а також у найбільш значущих французьких засобах масової інформації.

У всіх типах дискурсів про здоров'я спочатку закладено як загальні, так і специфічні об'єкти осмислення. Так, для медичної спільноти здоров'я є «насамперед, формою заперечення наявності хвороби, патологічного стану чи процесу, яким здоров'я протиставляється» [21, с.57]. Отже, для медика здоров'я розуміється лише у відношенні до хвороби: *santé - «l'existence d'une force biologique inférieure à l'individu, d'où la ré-sistance à la maladie. On marque la necesidad de definir santés et maladies les un par rapport aux autres»* [31, с147]. Такий взаємозв'язок виявляється дослідниками під час аналізу концептів «здоров'я» і «хвороба» у різних лінгвокультурах. Л.В. Туленінова, яка досліджувала концепти, зазначає їх дуальний тип, за якого наявність одного є обов'язковою умовою існування іншого [32, с.57]. Отже, можна припустити, що у такому розумінні здоров'я у відповідній йому сфері медичного спілкування породжується дискурс, який, швидше за все, структурується навколо концепту «хвороба». Загалом для медика здоров'я є нормальним станом організму, у якому правильно діють його органи.

У соціальному плані здоров'я визначається як сукупність фізичного, психічного та соціального благополуччя людей, які здійснюють свою життєдіяльність у рамках соціальних спільностей. Згідно з цим визначенням для

суспільства людина вважається здоровою за умови відповідності її стану внутрішнім та зовнішнім факторам, а саме, якщо вона знаходиться у чудовій формі та у сприятливих умовах.

При розгляді здоров'я з погляду управління системою охорони здоров'я воно постає як сукупність індивідуальних рівнів здоров'я, що характеризує життєздатність суспільства та прогноз його подальшого соціально-економічного розвитку [32, с.157].

Об'єкти предметної сфери здоров'я, що породжують дискурс у ЗМІ, виявляться в результаті аналізу французького медійного дискурсу. Враховуючи, що референтом медійного дискурсу взагалі є навколишня реальність, яка переживається людьми в даний момент часу, то медійний дискурс про здоров'я в широкому розумінні передає публічне повідомлення про таку референтну ситуацію, яка прямо чи опосередковано позначається на здоров'ї. Як правило, вона буде пов'язана із загрозами, ризиками та небезпеками, зумовленими загальною нестабільністю станів справ у світі. Тому в медійному, зокрема, в інформаційно-аналітичному дискурсі, розуміння здоров'я залежатиме від актуальних подій та явищ.

У наведених вище дефініціях відсутня повна єдність у розумінні здоров'я, що свідчить про різність смислів залежно від комунікативної сфери. Однак основою всіх дефініцій покладено ознаку цінності, що з семантики визначальних слів: *bien-être, force, résistance à la maladie*. Ця ознака є універсальною. Так, Дж. Лакофф та М. Джонсон вказують, що здоров'я завжди пов'язується з ідеєю благополуччя та співвідноситься з концептами «життя», «контроль» []. Відповідно до аналізу Г.Х. фон Врігта концепт «здоров'я» є моделлю концепту блага живої істоти, йому відповідає фізична та ментальна повноцінність, яку вчений називає медичним добром. Воно дає оцінку особливий, яка при негативному векторі асоціюється з відхиленням від норми [32, с.49].

Важлива також позиція А. Маслоу, виражена в його «піраміді потреб» людини, що включає фізіологічні, екзистенційні, соціальні потреби [43, с.239], що відповідає вищевказаним базовим складовим здорового стану. Потреба у

чомусь необхідна людині у певний момент її життя, це предмет прагнення, інтересів, бажання, щось значуще, цінне [43, с.245]. Отже, здоров'я як потреба являє собою особливу цінність, тому що є опорним станом для реалізації людиною вищих потреб, його наявність є необхідною умовою руху людини до своїх цілей, до успішної діяльності. Значить, у розумінні здоров'я як універсального концепту зберігається його основна ціннісна ознака, але він мислиться ще й як прагматично необхідний стан [3, с57].

Отже, проведена семіометрія показує, що на сучасному етапі *santé*, маючи аксіологічний статус абсолютної, універсальної та вітальної цінності, концентрує навколо себе численні смисли та формує різноманітні дискурси у різних контекстах. Найбільшу актуальність на даний момент набувають контексти, пов'язані із соціальною реальністю, що впливає на здоров'я, що перебуває під впливом множинних загрозливих факторів у рамках глобального світу. Отже, осмислення здоров'я у соціальному плані становить особливий інтерес і, отже, веде розвитку дискурсів, вкладених у повідомлення і експлікацію станів справ у даної предметної області. До них відноситься виділений серед інших інформаційно-аналітичний дискурс, який далі позначаємо медійним критичним дискурсом (МКД).

3.2. Репрезентація концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА на фразеологічному рівні

Теоретичною основою даного дослідження послужили положення, представлені у працях лінгвістів, що виражають розуміння концепту: Ю.С. Степанова [10], В.М. Телія [11], Н.Ф. Алефіренко [1], В.І. Карасика [6; 7], С.Г. Воркачова [3; 4; 5], Г.Г. Слишкіна [9] та ін., що розглядають концепти як ментальні сутності, що репрезентуються за допомогою мови та відображають історичну, культурну та мовну специфіку життя нації. Концепт – поняття багатовимірне.

Цікавим з лінгвістичної погляду ми вважаємо міркування про структуру концепту С.Г. Воркачова. Він виділяє у складі лінгвокультурного концепту три

складові: понятійну, що відображає його ознакову та дефіційну структуру, образну, що фіксує когнітивні метафори, що підтримують концепт у мовній свідомості, і значиму, що визначається місцем, яке займає ім'я концепту в лексикограма. куди увійдуть також його етимологічні та асоціативні характеристики [3, с. 115].

Таке визначення концепту пропонує В.І. Карасик. Згідно з його визначенням, концепт складається з трьох основних компонентів - понятійного, образного та ціннісного [36, с.56]. Дослідник підкреслює, що основою концепту завжди є цінність, так як концепт служить дослідженню культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип [36, с.79]. Ми погоджуємося з тим, що вивчення лінгвокультурних концептів приваблює багатьох дослідників, оскільки дає можливість встановити способи мовного осмислення дійсності та виявити пріоритетні цінності світу [43, с.79]. Предметом дослідження виступають лінгвокультурологічні особливості паремій французької мов як джерела інформації про національно-специфічні риси даних народів..

Концепт ЗДОРОВ'Я належить до універсальних ціннісних концептів і займає центральне місце у картині світу французької лінгвокультури. Здоров'я людини завжди вважалось найголовнішою загальнолюдською цінністю життя, а також є персональною цінністю кожної конкретної людини. У тлумачному словнику французької мови виділяють такі значення імені концепту здоров'я:

- 1) правильна, нормальна діяльність організму, його повне фізичне та психічне благополуччя;
- 2) побажання на благо, добробут, добро (вираз доброго побажання) [13, с. 556].

Тлумачний словник французької фіксує «здоров'я» як:

- 1) хороший фізіологічний стан живої істоти, злагоджене і гармонійне функціонування організму протягом певного періоду;
- 2) одужання, тобто, одужувати, приходити в норму;
- 3) побажання здоров'я комусь, яке вимовляють, піднімаючи тост [32, с. 798].

Аналіз словникових визначень у французьких тлумачних словниках наочно свідчить про схожість характеристик понятійного компонента концепту здоров'я і дозволяє виділити такі основні тематичні образи, що виникають у свідомості носіїв французької мов при згадці у пареміях:

- 1) здоров'я – багатство, цінність;
- 2) здоров'я – праця;
- 3) здоров'я – здоровий спосіб життя;
- 4) здоров'я – почуття міри;
- 5) антиздоров'я – хвороба.

У ході проведеного аналізу паремій, що містять лексеми «здоров'я», «здоровий», було встановлено, що при вербалізації концепту здоров'я основним є тематичний репрезентант багатство / цінність (17 паремій), порівн.: *Santé passe richesse* / Здоров'я – дорожче багатства. *Deux bras et la santé font le pauvre aisé* / Було б тільки здоров'я, а багатство - діло наживне. *Quand la santé va, tout va* / - здоров'я – перш за все.). Ядерна семантика концептуальної одиниці (здорова людина-багата) [39, с.135].

Ядерна семантика концептуальної одиниці (здоровий) підтверджує її антропоцентричну складову: людина – суб'єкт, носій здоров'я; здоров'я людини. Ціннісне ставлення до здоров'я сприймається як ознака позитивного оцінного ставлення до здоров'я. Аналіз вищенаведених паремій встановлює, що здоров'я для носіїв французької лінгвокультур виступає однією з аксіологічних домінант, що організують свідомість та сферу життєдіяльності.

Наступним не менш значущим тематичним репрезентантом цього концепту є тематичний образ праці. У французькій лінгвокультурах ставлення до праці дуже відповідальне. Запорука хорошого результату в роботі – гарне здоров'я. Тільки робота, праця дають людині сили, здоров'я. А неробство призводить до хвороб. Усього виявлено 6 прикладів.

Фразеологічний фонд французької мови вербалізує концепт здоров'я та тематичною ознакою здоровий спосіб життя (14 паремій). Аналіз ключових лексем свідчить про сукупність дій (рух, спорт, профілактика, загартовування,

чистота, харчування, позитивні емоції), здійснюваних з метою збереження та досягнення оптимального здоров'я. Таке лексичне тлумачення стосується переважно феліцитарної праксеології – рекомендацій як бути здоровим. Ця тематична ознака пов'язана з концептуально значущими уявленнями про сутність категорії здоров'я, яке усвідомлюється як цінність людини, її найважливіша домінанта, а також формується почуття особистої відповідальності за своє здоров'я, порівнюючи:

Le sport nourrit la santé / Спорт – запорука здоров'я.

Les meilleurs médecins sont le Dr. Gai, le Dr. Diète et le Dr. Tranquille / Кращі лікарі - гарний настрій, здорова їжа та спокій.

Розгляд французьких паремій дало можливість виявлення ще однієї тематичної ознаки – почуття міри. Усього виявлено 8 прикладів: *Sobriété est la mère de santé* / Поміркованість – мати здоров'я. *En toute chose mesure mal* У всьому знай міру. Мовна інтерпретація аналізованої ознаки відправляє до одного з основних життєвих постулатів - знай міру для збереження здоров'я.

Однією з яскравих тематичних ознак концепту здоров'я, виявлених під час аналізу пареміологічних одиниць, є антиздоров'я - хвороба. У семантиці паремій французької (8 прикладів), така концептуалізація поняття розкривається антитезою *здоров'я – хвороба*.

Прислів'я та приказки відбивають повсякденне життя і культуру народів. Аналіз пареміологічних одиниць французької мови дозволила зрозуміти і зіставити менталітет народу, представити його національно-культурну специфіку.

Проведений аналіз репрезентації концепту здоров'я в пареміях англійської та французької мов показав досить широку мовну реалізацію, що свідчить про значущість здоров'я для носіїв етнокультур. У англійських та французьких пареміях, що вербалізують концепт здоров'я, пріоритетні позиції займають такі тематичні ознаки здоров'я, як цінність, багатство, праця, здоровий спосіб життя, почуття міри та антиздоров'я. Спираючись на прислів'яну концептуалізацію

здоров'я, виявляється абсолютна подібність образу англійської та французької здорової людини як представника європейської культури [32, с.57].

Практичну значущість роботи визначено можливістю застосування результатів дослідження при розробці та читанні лекційних курсів та спецкурсів з лінгвістики, зіставної пареміології, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації на мовних факультетах вузів.

3.3 Зіставний аналіз репрезентації концептів ЗДОРОВ'Я і ХВОРОБА в англійській та французькій мовах

Поряд із традиційними мовними галузями сучасна лінгвістика переживає бурхливий розвиток когнітивної лінгвістики, лігокультурології, що зосереджується на концепті як головній лінгвокогнітивній одиниці.

Поняття - це почуття, яке діє в процесі мислення і відображає результат діяльності людини сприйняття світу [5, с.90]. Концепційний напрям у лінгвокультурології [12, с.18] представлений описом існуючого в національній культурі та мові концепту як моделі культурні домінанти, які представлені в мовних одиницях різних мовних шарів.

Аналіз науково-теоретичної літератури з питань поняття «Здоров'я» як складової показує, що ця концепція практично не досліджена у вітчизняних і зарубіжних мовознавствах, особливо щодо її актуалізації на рівні дискурсу. Огляд лінгвокультурологічних праць дає змогу трактувати концепт «Здоров'я» як один із базових антропоцентричних концептів, серед яких поняття «Людина» займає центральне значення і яке досліджуване в лінгвокультурології розглядається в єдності всього фізичного, фізіологічного, духовно-соціальні особливості [23, с.47].

«Здоров'я», як і інші антропоцентричні лінгвокультурові концепти, характеризується акцентуванням аспектів життєвої цінності. Задовільний стан організму і свідомості людини є і цінністю, і метою різні рівні діяльності та існування людини: індивідуальний, сімейний, побутовий, соціально-економічний тощо [23, с.312].

Використовуючи дані тезаурусів, синонімічних та тлумачних словників української, англійської та французької мов приведено основні вербалізатори з семантичною ознакою «хвороба» та «здоров'я» в англійській та французькій мові. Переважна кількість досліджуваних лексем є відад'єктивними та віддієслівними утвореннями. Останні об'єднують у своїй семантичній структурі різні семантичні ознаки інтенсивності перебігу «хвороби» та стану «здоров'я». З огляду на спільність ознак певна частина номінацій використовуються для позначення здоров'я та хвороби як людини так і тварини. Аналіз походження номінацій вказує на те, що дуже часто у основні лексеми закладено негативноконотовані семантичні утворення, наприклад, зло, кривизна тощо. На основі зібраної інформації укладено матриці ономасіологічного та семасіологічного співвіднесення концепту у англійській мові. Проаналізовано ад'єктивну та дієслівну сполучуваність номінацій на позначення здоров'я та хвороби [25, с79].

Вивчення номінації за ознакою сполучуваності є важливим в контексті історичного розвитку мов, містить цінні додаткові дані про мовні контакти і т.д. Термін сполучуваність у науковій літературі визначається як поєднуваність мовних одиниць у мовленні (фонем з фонемами, морфем з морфемами, слів зі словами). Лексем англ. *disease, sickness, illness*, укр. *болість, хвороба*, що відносяться до лексико-семантичної групи «хвороба», мають переважно атрибутивну сполучуваність. Такі словосполучення охоплюють широкий спектр квалітативних ознак. Можна постулювати, що атрибутивні словосполучення зі словом «здоров'я» та «хвороба» мають переважно атрибутивну сполучуваність. Такі словосполучення охоплюють широкий спектр квалітативних ознак. Можна постулювати, що атрибутивні словосполучення зі словами *здоров'я* та *хвороба*, можуть маркуватися етнонімом, колоративом, антропонімом, міфологемою, просторовим та темпоральним компонентами [32, с.148]. Атрибутивна словосполучуваність лексем-вербалізаторів пов'язана із ознаками здоров'я та хвороби: риси об'єктивно стійких словосполученнях, які виступають номінативними одиницями, у яких атрибут номінує ознаку прототипу.

Наприклад, словосполучення із компонентом етнонімом вказують на хворобу, розповсюдником якої вважалися представники певної нації або ареал хвороби: Словосполучення *the English Disease* використовується на позначення дитячого рахіту: *The English Disease is the Dutch name for rickets or weakness of the ankles that children are sometimes affected with*. Дитяча хвороба рахіт, виявлена уперше у 17 столітті в Англії. А датській мові зустрічається юкстапозит *Engelshe-ziekte* зі значенням рахіт, слабкість щиколоток у дітей. За певними припущеннями, номінація розвинулася із *enkel-niekte* (буквально хвороба щиколоток), що спочатку розвинулася до *enkel-ziekte*, а потім до *Engelshe-ziekte*. В українській мові знаходимо відповідник англійській номінації. За віруванням українців ця хвороба виникає внаслідок негативної дії надприродних істот [19, с.83].

Французи називали сифіліс *mal Napolitain* неаполітанською хворобою), *le mal de Naples* (хворобою Неаполя). Вважалося, що вперше на сифіліс почали хворіти солдати Шарля 8 та Луї 12 під час війни з Італією у 1495 р. Після розповсюдження хвороби на територію Англії з Бордо її почали називати *mal de Bordeaux*.

Дієслівна сполучуваність вербалізаторів концепту хвороба у всіх досліджуваних мовах зустрічається набагато рідше ніж адекватна.

Найчастіше вербалізатори концепту хвороба сполучаються з дієсловами руху наприклад *ізигнать, обігнать, відходити*.

Хвороба сама може виступати актантом : Hemiplega was known to the Anglo-Saxons as the half-dead disease that comes upon the right Paralwsis, side of the body or the left, where the treatment sinews are powerless and are afflicted with a slippery and thick humiur evil. When first the diasease comtth oh the man, than open the month, look his month, look at his tongue then is it whither on that side on which the dicease is about to be, theh tend to him thus, carry the man to a very close and warm chamber, rest him very well there in shelter, and let warm gleades be often carried in. Часто у таких номінаціях демонструється персоніфікація хвороби та реалізується семантика насильницьких дій. Хвороба може як знаходити на людину, так і відходити від неї: *At Porfcrane, Country Dublin, is a well called: «The Chink Well,*

which at nigh tide is covered by the salt water, yet always remains itself fresh and pure. Any one seeking a cure should leave a piece of bread on the brink of the well, and if this is carried away by the next tide the disease will depart also along with it.

В англійській НМСК така семантика виражається дієсловами стану. Наприклад *to be elf-shot with any sudden disease with any sudden disease: When a co happened to be seized with any sudden disease, and it was reckoned as much as her life was worth not to dad her with the blue bonnet.*

Окрім того у всіх досліджуваних мовах виокремлюється група номінацій, у яких домінує семантика лікування хвороби: вигоювати «Залечивать, залечить (рану): «Всі його рани загоює своїм розумним словом, його рука поранить і загоїть».

Особливим підходом до народної медицини є лікування за легендами нетрадиційної медицини, які включають різноманітні чудодійні дії. Вважається, що молочницю можна видаляти, стригти, мити, варити; відливати «по-знахарськи», відчудити «Знахарським, відьмовським способом»: *Not only are charms and incantations employed for curing disease and death, in the form of maledictions and curses, and in the name of the Evil One* [23, с.73].

Показовим також видатся англійський приклад у якому йдеться про практику подолання хвороби: *And thus the falling sickness is buried for ever in that sport, never to rise up again while the achec and the iron remain untouched.* Хвороба може також бути подолана або забрана *the can be driven away* за допомогою певних чарівних артефактів, як от у віруванні про гвіздки як засіб від епілепсії: *Three nails made in the vigil of the nativity of St. John Baptist, called Mid-sommer Eve, and driven in so deep that they cannot be seen, in the place where the parny doth fall that hath the falling sicknesse, and naming the said parties name while it is doing, doth drive away the disease quite: «He says in the same page».*

Семантика води присутня і в англійській мові. Хворобу можна заставити стікати з водою: *An instance of making the disease pass into running water is the following curious prescription for some disease of the skin* [37, с.135].

Українці вважали, що хворобу можна переспати: переспати «Сном избавитесь отъ чего»: Спи сину, може переспи (хворобу). Деякі номінації відображають перебіг хвороби. Наприклад: задавнювати, задавнити «Запускать, запустить (болезнь)»; приятритися: «Прикинуться»: Я шкурку на пальці тільки зідрала, а воно приятрилось, нарвало. Не дуже з таким хворим, а то й тобі ця хвороба приятриться. У французькій мові перебіг хвороби реалізується номінаціями *faire une maladie*: «*Erre atteint d'une maladie*»; *Il est singulier que je n'ai jamais fait de grandes maladies à la champagne*. У переносному значенні «*Faire une maladie, se dit pour faire quelque chose avec effort et malgré soi*»: *Il fait une maladie toutes les fois qu'il rend un service. En faire une maladie. Etre très contraire par quelque chose. Dans les répétitions, je n'en ai pas un seul de mes effets. Je garde tout pour le public. Ah, mon cher, Fagette en fera une maladie. Ne pas en être particulièrement affecté. Oh, vous savez, dit Henri en souriant s'il faut finir par accepter les capitaux de Trarieux, je n'en ferai pas une maladie. Ce n'est pas trop cher payer la réussite du SRL* [39, с.357]. Окрім того у цьому значенні номінація *maladie* сполучається із дієсловами *augmente, se développe, évolue, empire, persiste, progresse, dure, guérit, la maladie, amaigrit, consume, envahit, terrasse*. *Vous voulez me faire adorer et aimer un Dieu qui a inventé la peste et la gale. Qu'il me fait prouver d'attraper des fièvres et le reste. Eugénie viendra s'habiller là. Cette pauvre fille pourrait gagner une maladie à faire sa toilette chez elle pendant un temps pareil. Elle a pu se pendre après un cable, dans le vide, au-dessus de l'eau, pendant une grosse heure. Elle en a fait une vraie maladie. Ils ont pensé quelle passerait.*

У хворобі можна закритися: *Ce seront des masses humaines qui fermenteront dans la maladie, la détresse*.

Дієслова, які сполучаються із лексемою *maladie* реалізують смисл погіршення стану здоров'я: *avoir du malaise* - бути в незадовільному стані; *sentir un grand malaise* - почуватися погано.

Значення зникання, витрачання та смерті превалюють у діалектному фразеологізмі *sickness reeks one*.

Семантика доглядання, вирощування, наростання хвороби передається словосполученням із дієсловами *to develop, to breed* «*To occasion*» *to develop, to breed, to disease* *An strive to bring ne to my grave. Wi breed in hurries here. I shall breel you nought but bother. I hully thought he were breeding the fever, whey the teeth of it where breeding.*

Висновки до розділу 3

Отже, варто зазначити, що категоріальною рисою досліджуваного концепту є його неізолюваність, категоризації з іншими концептами культури. Адекватна та дієслівна словосполучуваність зі словом хвороба реалізується у номінаціях із семантикою перебігу, лікування та перемання хвороби. Сполучення утворені за допомогою додавання дієслів до вербалізаторів хвороби є переважно метафоричним, часто відображають практики народної медицини. Результати дослідження дозволяють спостережити закономірності вияву етнолінгвістичних образів, які містяться в лексико-фразеологічних номінаціях із семантичним копонентом хвороба у досліджуваних мовних картинах світу. Перспективним вважаємо дослідження текстових виявів концепту хвороба в етнолінгвістичному аспекті.

ВИСНОВКИ

Виникнення та визнання поняття «концепт» у лінгвістиці знаменує собою новий етап у розумінні закономірностей, методів та особливостей взаємодії мови, культури та свідомості, а також знаменує собою новий аспект взаємодії лінгвістики та культури дослідження.

На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики основними науковими галузями дослідження концептів є мова-пізнання та мова-культура. При когнітивному підході до мови концепти вивчаються як ментальні одиниці знання про навколишній світ. Концептуальна модель домену представлена у вигляді ядра та периферії, а семантика номінативних комірок розглядається як засоби доступу до концептуального змісту. Через мовно-культурний підхід концепт визначається як базова одиниця культури з образним, концептуальним і ціннісним компонентами, що означає, що вивчення конкретної ситуації у сфері національних концептів є рухом від культури до знання.

Огляд лінгвокультурологічних праць дає змогу трактувати концепт ЗДОРОВ'Я як один із базових антропоцентричних концептів, серед яких поняття «Людина» займає центральне значення і яке досліджуване в лінгвокультурології розглядається в єдності всього фізичного, фізіологічного, духовно-соціальні особливості.

ЗДОРОВ'Я, як і інші антропоцентричні лінгвокультурові концепти, характеризується акцентуванням аспектів життєвої цінності. Задовільний стан організму і свідомості людини є і цінністю, і метою на різних рівнях діяльності та існування людини: індивідуальному, сімейному, побутовому, соціально-економічному тощо.

Фразеологічні одиниці та ідіоми, які репрезентують уявлення про позитивний стан організму людини та описують гарне самопочуття, енергетичну активність, привабливість і радість життя – це, як правило, візуальні, акустичні чи когнітивні образи.

Асоціативне поле концепту «Здоров'я» в англійській лінгвокультурі включає лексичні одиниці, які мають у своїй семантичній структурі такі

семантичні компоненти: 1) мати або спричиняти цілющу дію, спричиняти поліпшення фізичного чи психічного стану; 2) основні фактори міцного здоров'я; 3) процеси та явища, пов'язані зі здоров'ям людини або відображають суспільну стурбованість здоров'ям.

Концепт ЗДОРОВ'Я належить до універсальних ціннісних концептів і займає центральне місце у картині світу французької лінгвокультури.

Проведений аналіз репрезентації концепту здоров'я в пареміях англійської та французької мов показав досить широку мовну реалізацію, що свідчить про значущість здоров'я для носіїв етнокультур. У англійських та французьких пареміях, що вербалізують концепт здоров'я, пріоритетні позиції займають такі тематичні ознаки здоров'я, як цінність, багатство, праця, здоровий спосіб життя, почуття міри та антиздоров'я. Спираючись на фразеологічну концептуалізацію здоров'я, виявляється абсолютна подібність образу англійської та французької здорової людини як представника європейської культури.

Перспективним вважаємо дослідження текстових виявів концепту хвороба в етнолінгвістичному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / відп. ред. Ю. О. Жлуктенко; АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка. 1989. 136 с
2. Бардина Н. В. Языковая гармонизация сознания. Одеса: Астропринт, 1997. 272 с
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Вид. дім «Академія», 2004. 344 с.
4. Белова А. Д. Теорія аргументація та аксіологія. Мова у соціальному і культурному контексті: зб. наук. пр. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 1997. С. 10–15
5. Бистров Я. В. Метафоризація функціонального світу в автобіографічному есе Джуліана Барнса «Nothing To Be Frightened Of». Наконний вісник Херсонського держ. ун-ту: зб. наук. пр. Серія «Лінгвістика». Херсон: ХДУ, 2013. Вип. XX. С. 158–163.
6. Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. О. Винник – К. : Наукова думка, 1993. – 235 с.
7. Венжинович Н. Ф. Концептуальна й мовна картини світу як похідні етнічних менталітетів. Лінгвістичні студії: [зб. наук. пр.] / уклад. А. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2006. Вип. 14. С. 8–13.
8. Вознюк Т.М. Методика вивчення англійських ідіом студентами закладів вищої освіти. [Текст] / Т.М. Вознюк / Молодий вчений. – 2017. – № 2. – С. 39-42
9. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / Илья Романович Гальперин. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 457 с.
10. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту. Культура народів Причорномор'я. Симферополь, 2002. № 32. С. 27–30.

11. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: [монографія]. Київ: Логос, 2004. 284 с.
12. Гошилик Н.С. Схемні образи часу в сучасній англійській мові: монографія. Івано-Франківськ: НАЇР, 2013. 220 с.
13. Дубінець З. Концепт «хвороба» у мовній картині світу українців. Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна». 2017. Вип. 64. Ч. II. С. 366–375.
14. Єфименко О. Е. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харків. нац. пед. ун-т. імені Г. С. Сковород. Харків, 2005. 266 с.
15. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
16. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
17. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. Мовознавство. 2004. № 5/6. С. 23–35.
18. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. Культура народів Причорномор'я: [науч. журн.]. 2002. № 32. С. 51–53.
19. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): [монографія]. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.
20. Іващенко В. Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору. Мовознавство. 2004. № 1. С. 54–61.
21. Кагановська О. М. Проблема інтерпретації текстових концептів у художньому прозаїчному творі. Мова і культура. 2001. Т. IV. Вип. 3. С. 114–121.
22. Камінська В.С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 122-128.

- 23.Ковальська Н. Паремії як засіб відображення когнітивних процесів. Вісник Львівського університету. Серія: Філологія. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 412–418.
- 24.Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія / В. І. Кононенко. – К.: Вища школа, 2008. – 327 с.
- 25.Кононенко І. В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов). Мовознавство. 1996. № 6.С. 39–46.
- 26.Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу: [монографія]. Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2004. 248 с.
- 27.Космеда Т. А. Мовна свідомість і семантика мови (на прикладі концепта ВОЛЯ у тексті Т. Г. Шевченка). Семантика мови і тексту: зб. ст. 6-ї Міжнар. наук. конф. (Івано-Франківськ, 26–28 верес. 2000 р.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. С. 263–268.
- 28.Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
- 29.Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І.Франка, 2000. 349 с.
- 30.Краснобаєва-Чорна Ж. Дискурсивна практика. Донецьк : ДонНУ, 2008. 141с.
- 31.Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 350 с.
- 32.Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Видавн. центр «Академія», 2006. 464 с.
- 33.Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. Мовознавство. 2004. № 5–6. С. 12–23
- 34.Кочерган М. П. Мовознавство на сучасному етапі. Дивослово. 2003. № 5. С. 24–29.
- 35.Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе концепт. Українська мова. 2006. № 3. С. 67–79.

36. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Інтегральний підхід до інтерпретації концепту (філософський та лінгвокультурологічний вектори). Лінгвістичні студії: [зб. наук. пр.] / [уклад. А. Загнітко]. Донецьк: ДонНУ, 2006. Вип. 14. С. 27–31.
37. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Класифікаційні параметри концепту ЖИТТЯ. Лінгвістичні студії: [зб. наук. пр.] / [уклад. А. Загнітко]. Донецьк: ДонНУ, 2007. Вип. 15. С. 48–54.
38. Лабенко О. Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2019. 268 с.
39. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Основа, 2008. – 272 с.
40. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація / В. М. Манакін. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
41. Мартинюк А. П. Гендерні стереотипи та їх відображення у мові та мовленні (на матеріалі англійської мови). Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія «Філологія». 2003. Т. 6. № 1. С. 171–176.
42. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с
43. Монахова Т. В. До проблеми розуміння концептів. Філологія: наук.- метод. журн. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. Т. 55. Вип. 42. С. 105–109.
44. Нерознак В. П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма. Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков: [сб. науч. тр.]. Омск: Изд-во ОмГПУ, 1998. С. 80–85.

- 45.Огар А. Суперечливі аспекти поняття «концепт». Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич: Вид. від. ДДПУ ім. І. Франка, 2013. Вип. 32. Філологія. С. 242–252.
- 46.Омельченко Л.Ф. Культурно-національні конотації англійських композит. Новітня філологія. Миколаїв : Вид. МДГУ ім. Петра Могили, 2007. С. 74–86.
- 47.Полюжин М. М. Концепт як базова когнітивна сутність. Мовні і концептуальні картини світу: [зб. наук. пр.]. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. С. 182–184.
- 48.Попович Л. Новий погляд на стереотип як основну одиницю когнітивного аналізу мовної картини світу. Мова і культура: [наук. журн.]. Київ: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2007. С. 75–86.
- 49.Приходько А. М. Концепт як об'єкт зіставного мовознавства/ А. М. Приходько // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. Кочергана : зб. наук. ст. / [відп. ред. О. О. Тараненко] - К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. - С. 212-220.
- 50.Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивнодискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
- 51.Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: [монографія]. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2010. 491 с.
- 52.Рогач О. О. Структурно-семантичні особливості фразеологізмів з етнонімами (на матеріалі української, російської, польської, англійської, французької мов): [монографія]. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 236 с.
- 53.Розвод Е. В. Методи дослідження лінгвокультурних концептів. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Луцьк, 2015. Вип. 4 (305). С. 90–95.

- 54.Розвод Е. В. Будова та структурні особливості лінгвокультурного концепту. Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів: у 2 т. (Луцьк, 12– 13 трав. 2015 р.). Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – Т. 1. С. 425–427.
- 55.Русанівський В. М. Історія української літературної мови / В. М. Русанівський. – К., 2001. – 349 с.
- 56.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями і проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
- 57.Селіванова О. Когнітивно-ономасіологічне підґрунтя концептуального моделювання. Концепты и контрасты : монографія / Н. Петлюченко и др.; под ред. Н. Петлюченко. Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 21–29.
- 58.Селиванова Е. Когнитивная ономасиология. Киев: Фитосоциоцентр, 2000. 248 с
- 59.Розвод Е. В. Вербалізація концепту «SUN» у художній літературі (на матеріалі художньої літератури США та Англії). Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. Філологічні науки. Запоріжжя, 2017. № 2. С. 162–167.
- 60.Розвод Е. В. Концепт «SUN» як фрагмент мовної картини англійців. SCENTIA EST POTENT: молодіжний науковий вісник інституту іноземної філології: наук. журн. / уклад. Л. Л. Макарук. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 1. С. 51–53.
- 61.Розвод Е. В. Концептуальний аналіз як стрижневий метод дослідження концепту. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Луцьк, 2017. Вип. 3 (352). С. 61–67.
- 62.Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації / О. О. Селіванова. – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.

- 63.Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовнокультурного феномену. Мовні і концептуальні картини світу: [зб. наук. пр.]. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. С. 462–470.
- 64.Смитко О. С. Внутрішня форма номінативних одиниць / О. С. Смитко. Львів. 1990. – 114 с.
- 65.Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. Київ: Наук. думка, 1990.183 с.
- 66.Соловйова Л.Ф. Вираження аксіологічних категорій у сучасній англійській мові (атрибутиви, предикативи і релятиви оцінки) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2000. 20 с
- 67.Сухорольська С. М. Методи лінгвістичних досліджень : навч. посіб. / С. М. Сухорольська, О. І. Федоренко. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Львів : Інтелект-Захід, 2009. – 348 с
- 68.Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник. – 2009. – Випуск 39/1. – С. 60–65, 93–102 130–135.
- 69.Фрумкина Р. М. Концепт, категория, прототип / Р.М. Фрумкина // Лингвистическая и экстралингвистическая семантика. – 1992. – № 4. – С. 2–28.
- 70.Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації: монографія. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 420 с.
- 71.Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації / О. В. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
- 72.. Allwood J. Semantics as Meaning Determination with Semantic-Epistemic Operations. Cognitive Semantics: meaning and cognition / ed. by J. Allwood, P. Gardenfors. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999. P. 1–17.
- 73.Booij G. Compounding and construction morphology. The Oxford Handbook of Compounding / ed. by R. Lieber, P. Stekauer. Oxford: Oxford University Press, 2009. P. 322–347.

74. Booij G. Inflection and derivation. *Morphology: An International Handbook on Inflection and Word-Formation* / ed. by G. Booij, Ch. Lehmann, J. Mugdan. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2000. Vol. 1. P. 360–369.
75. Bybee J. L., Beckner C. Usage-based theory. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / ed. by B. Heine, H. Narrog. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 827–855.
76. Bybee J. Verb. *Morphology: An International Handbook on Inflection and Word-Formation* / ed. by G. Booij, Ch. Lehmann, J. Mugdan. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2000. Vol. 1. P. 794–808.
77. Dijk, T.A. van. (1978). Cognitive psychology and discourse: recalling and summarizing stories current Trends in Textlinguistics. Berlin: Walter de Gruyter.
78. Donaldson, T. (1996). Values in Tension: Ethics Away from Home. *Harvard Business Review*, 5, 48–62.
79. Collins, V. H. *A Book of English Proverbs* / V. H. Collins. – London, 1960.
80. Concept as the Main Research Object of Cognitive Linguistics / Abdilkalyk K. S. et al. *International Journal of Environmental & Science Education*. 2016. Vol. 11. № 10. P. 3167–3178
81. Kuskovskaya, S. *English Proverbs and Sayings* / С. Ф. Кусковская. – Минск : Высшая школа, 1987. – 253 с.
82. Words Association Norms Query. – URL: <http://rali.iro.umontreal.ca/wordassociations/query/>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус. – (Дата обращения: 03.05.2018).
83. *Oxford Dictionary of English Idioms* / A.P. Cowie, R. Mackin & I.R. McCaig: Oxford University Press. – 2008. – 685 p
84. Cienki A. Frames, Idealized Cognitive Models, and Domains. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 170–187.
85. *Cognitive Exploration of Language and Linguistics* / ed. by R. Dirven and M. Verspoor; in collaboration with J. de Caluwé et al. 2nd rev. ed. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2004. 277 p.

86.Holliday A. Intercultural Communication. An Advanced Resource Book / A. Holliday, M. Hyde, J. Kullman. – London: Taylor & Francis Group, 2004. – 233 p.

